

OPĆINA KLIS

STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE
KLIS
2014. – 2020.

Verzija 4

Lipanj 2014. godine

1 Sadržaj

1	Sadržaj.....	1
2	Predgovor načelnika	4
3	Uvod.....	5
3.1	Razlozi za razvoj strategije razvoja općine Klis.....	5
4	Metodologija i sudionici.....	6
4.1	Korak 1: Izrada analize situacije	7
4.2	Korak 2: Definiranje vizije, ciljeva i prioriteta strategije	7
4.3	Korak 3: Definiranje modaliteta provedbe strategija	8
4.4	Korak 4: Izrada Akcijskog plana provedbe Strategije.....	8
4.5	Konzultacije s dionicima.....	9
5	Analiza društveno – ekonomske situacije na području općine.....	10
5.1	Geoprostorna obilježja.....	10
5.2	Infrastruktura	12
5.2.1	Komunalna infrastruktura.....	12
5.2.2	Energetski sustav	12
5.2.3	Prometna infrastruktura	13
5.3	Demografske značajke	14
5.4	Gospodarstvo	16
5.4.1	Osnovni pokazatelji	16
5.4.2	Poljoprivreda.....	17
5.4.3	Malo i srednje poduzetništvo	18
5.4.4	Poduzetničke zone	22
5.4.5	Turizam.....	24
5.5	Tržište rada.....	27
5.6	Obrazovanje	31
5.7	Ostala društvena infrastruktura.....	33
6	SWOT analiza	35
7	Vizija i strateški ciljevi	37

8	Prioriteti i mjere	40
9	Provedba strategije: institucionalni i financijski okvir	46
9.1	Organizacijska struktura za provedbu Strategije	46
9.2	Financijski okvir (izvori financiranja)	47
9.3	Usklađenost strategije s nacionalnim i regionalnim politikama	50
10	Izveštavanje i praćenje	54
10.1	Praćenje	54
10.2	Evaluacija	56
11	Prilozi	58

Popis priloga:

Prilog 1: Prikaz procesa konzultacija s dionicima oko revizije strategija	58
Prilog 2: Baza projekata	58
Prilog 3: Akcijski plan za provedbu strategije	65

Popis tablica:

Tablica 1: Kontingenti stanovništva grada općine Klis za 2011. godinu	14
Tablica 2: Prirodno kretanje stanovništva u 2011. godini	15
Tablica 3: Pokazatelji razvijenosti općine Klis u usporedbi sa županijskim i državnim pokazateljima .	16
Tablica 4: Površina korištenog poljoprivrednog zemljišta (1. lipnja 2003.)	17
Tablica 5: Popis poduzeća s barem jednom zaposlenom osobom	18
Tablica 6: Popis obrtnika općine Klis	20
Tablica 7: Broj privrednih subjekata sa sjedištem u općini Klis	22
Tablica 8: Stanovništvo općine Klis starije od 15 godina prema izvorima sredstava za život	27
Tablica 9: Broj zaposlenih po sektorima	28
Tablica 10: Nezaposlenost u općini Klis po godinama	29
Tablica 11: Nezaposleni prema spolu i obrazovanju na dan 30.09.2013.	29

Tablica 12: Nezaposleni prema rodovima zanimanja na dan 30.09.2013.	29
Tablica 13: Nezaposleni prema dobi na dan 30.09.2013.	30
Tablica 14: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu, 2011.....	31
Tablica 15: Pismenost stanovništva općine Klis, 2011.	32
Tablica 16: SWOT analiza razvojnih područja općine Klis	35
Tablica 17: Usklađenost Strategije razvoja općine Klis sa Strategijom regionalnog razvoja Republike Hrvatske	50
Tablica 18: Usklađenost Strategije razvoja općine Klis s Razvojnou strategijou Splitsko – dalmatinske županije	52
Tablica 19: Pokazatelji postignuća prioriteta Strategije	55

Popis slika:

Slika 1: Prikaz paralelnog razvoja strategije i identificiranja projekata	8
Slika 2: Položaj općine Klis u RH i neposrednom okruženju	10

Popis skraćenica

EU	Europska unija
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU
EFRR	Europski fond za regionalni razvoj
RH	Republika Hrvatska
SDŽ	Splitsko – dalmatinska županija
JLS	Jedinica lokalne samouprave
PŠ	Područna škola
TZ	Turistička zajednica
NN	Narodne novine

2 Predgovor načelnika

Strategija razvoja Općine Klis temeljni je dokument razvoja cijele naše općine. Od Mezanovaca preko Pozirala, Kose, Ozrne, Rupotine, Varoša, Megdana pa preko Brda do Konjskog, Broćanca, Dugobaba, Korušaca i Vučevice, Prugova, Brštanova i Niskog, sva mjesta u jednoj općini, a toliko različitih potreba. Svako od spomenutih naselja ima svoju povijest, tradiciju, svoj značaj unutar naše općine, ali se većinom radi o infrastrukturnim zahvatima koji stanovnicima osiguravaju lakši i ugodniji život.

Zato smo prilikom izrade strategije pazili da na razvoj gledamo očima stanovnika naše općine. Najvažniji informacije za pripremu strategije upravo i jesu usvojene ideje i stanje s terena, kako bi zajednički ispunili temeljne ciljeve koji direktno dotiču svakoga od nas.

Strategija razvoja je dokument koji jasno definira naše potrebe, razrađuje ideje, ali istovremeno nudi akcijski plan rješavanja tih problema s jasno utvrđenim prioritetima i rokovima. Općina kao institucija ovim akcijskim planom preuzima odgovornost da projekte od faze ideje dovede do krajnje realizacije.

Općina Klis može se pohvaliti jako aktivnim djelovanjem po pitanju fondova. Nakon nešto manje od godine dana dovršili smo proces definiranja strateških dokumenata temeljem kojih ćemo tražiti sredstva za projekte, ali i složili strukturu ljudskih potencijala koje smo osigurali kroz Poduzetnički inkubator.

Krajnji cilj sviju nas je razvoj naše općine kroz projekte i kroz jasno zacrtane planove. Tu nam je od iznimne važnosti suradnja s civilnim udrugama, gospodarstvenicima i mjesnim odborima, kao i pojedincima koji svojim konstruktivnim razmišljanjem i radom žele doprinijeti razvoju lokalne zajednice. Tražeći od relevantnih institucija povrat statusa grada preuzeli smo obvezu infrastrukturnog, komunalnog i kulturnog napretka naše lokalne zajednice, podizanje kvalitete života i standarda svih naših stanovnika. Ova strategija daje odgovor na pitanja – što, kada i na koji način.

Na kraju, dopustite mi da zahvalim i ujedno čestitam svima koji su dali svoj obol u samoj izradi ovog dokumenta.

Jakov Vetma

Načelnik Općine Klis

3 Uvod

Strategija razvoja općine Klis predstavlja ključni strateški dokument kojim se definiraju smjerovi društvenog i gospodarskog razvoja na lokalnoj razini. Ovim su dokumentom obuhvaćeni svi oni procesi koji izravno doprinose unaprjeđenju društvene i gospodarske situacije u općini kroz poticanje poduzetništva, razvoja društvene infrastrukture, turizma te razvoja ljudskih potencijala. Strategija razvoja sadrži viziju, ciljeve i prioritete razvoja prepoznate od strane ključnih dionika na lokalnoj razini. Također obuhvaća konkretne korake k ostvarenju vizije i strateških ciljeva operacionalizirane u obliku razvojnih mjera i projekata.

Strategija razvoja predstavlja srednjoročni strateški dokument koji se izrađuje za razdoblje od 7 godina, od 2014. do 2020. godine.

Lokalne se strategije kreiraju s namjerom da podrže održiv razvoj zajednice uzimajući u obzir njene lokalne specifičnosti i potrebe, ali i poštujući širi strateški okvir, kao i aktualne politike koje se provode na nacionalnoj i nadnacionalnoj (EU) razini. U tom kontekstu Strategija čini važan dio ukupnog regionalnog razvoja i kao takva predstavlja neizostavan element svakog ključnog regionalnog/ županijskog razvojnog plana.

Strategija se nalazi u vlasništvu lokalnih dionika koji su kreatori politika i ocjenjivači uspjeha lokalnog razvoja. Ovo se prvenstveno odnosi na podjelu odgovornosti prilikom provedbe Strategije i realizaciju njenih krajnjih rezultata, što jasno ukazuje i na visoku odgovornost lokalne vlasti prema cjelokupnom stanovništvu na području općine Klis. Odgovarajući kapaciteti svih nositelja kao i konstruktivno sudjelovanje strateških partnera prilikom provedbe planiranih mjera izravno utječu na uspješnost realizacije ciljeva usmjerenih na razvoj infrastrukture, poduzetništva, turizma, industrije, zaposlenosti te smanjenja nejednakosti u društvu.

3.1 Razlozi za razvoj strategije razvoja općine Klis

Strategija se donosi i moderira kroz zajedničku suradnju između donositelja odluka na razini općine i svih ostalih dionika koji mogu pružiti potporu ili izravno utjecati na lokalne razvojne procese. Za razvijanje odgovarajućeg provedbenog modela Strategije korištena je tehnička pomoć sa ciljem pružanja podrške lokalnim dionicima u kreiranju institucionalnog i strateškog okvira za ukupni društveni i gospodarski razvoj.

Ciljevi procesa razvoja lokalne strategije:

- Odrediti dugoročnu viziju razvoja općine
- Kreirati razvojne prioritete koji vode k ostvarenju vizije
- Definirati listu projekata kojima će se provesti razvojna strategija
- Razviti i podržati organizacijsku/provedbenu strukturu.

4 Metodologija i sudionici

Razvojna strategija izrađena je u skladu s Pravilnikom o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (NN 53/10), a koji je propisalo Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU (MRRFEU). Kako bi proces razvoja, provedbe i praćenja strateških dokumenata bio usklađen na svim razinama (županijska i općinska), preporučljivo je korištenje slične metodologija razrade te međusobno uskladive strukture samih dokumenata što se primijenilo i prilikom izrade Strategije razvoja općine Klis.

Sadržaj strategije razrađen je kroz sljedeća poglavlja:

1. Uvod
2. Metodologija i sudionici
3. Analiza društveno-ekonomske situacije na području općine
4. SWOT analiza
5. Vizija i strateški ciljevi
6. Prioriteti i mjere
7. Provedba strategije: institucionalni i financijski okvir
8. Izveštavanje i praćenje
9. Prilozi

Prilog 1 Prikaz procesa konzultacija s dionicima oko revizije strategija

Prilog 2 Baza projekata

Prilog 3 Akcijski plan za provedbu strategije

Stručnjaci angažirani kao tehnička pomoć u izradi ove Strategije (u daljnjem tekstu: projektni tim) moderirali su proces definiranja politika lokalnog razvoja od strane Radne skupine za izradu strategije koju je općina imenovala te u čijem su sastavu sudjelovali predstavnici jedinice lokalne samouprave, predstavnici organizacija civilnog društva, predstavnicima Turističke zajednice te predstavnici privatnog sektora.

Radna skupina se sastojala od sljedećih članova:

1. Jakov Vetma – općinski načelnik općine Klis
2. Marko Galić – donaćelnik općine općine Klis
3. Milan Kurtović – pročelnik Jedinog upravnog odjela općine Klis
4. Ksenija Glavina – viša savjetnica za financijske i računovodstvene poslove općine
5. Zlatko Rožić - viši savjetnik za komunalne gospodarstvene i javne potrebe
6. Maja Zelić – vijećnica općine Klis

7. Ivica Vetma – vijećnik općine Klis
8. Josip Didović – predsjednik općinskog vijeća
9. Mila Mihovilović – pripravnica u Jedinostvenom upravnom odjelu općine Klis
10. Ivica Listeš – vijećnik općinskog vijeća
11. Ante Rizvan – vijećnik općinskog vijeća
12. Smiljana Mihovilović – vijećnica općinskog vijeća
13. Neven Tešija – ravnatelj osnovne škole Petra Kružića iz Klisa
14. Damir Žura – predsjednik udruge „Kliški uskoci“
15. Mile Barić – član udruge „Kliški uskoci“
16. Tonči Glavina – predstavnik turističke agencije „Eklata“, direktor Poduzetničkog inkubatora Klis d.o.o
17. Ivana Ninčević – predsjednica Poduzetničkog centra Solin
18. Slavica Caktaš – direktorica Turističke zajednice općine Klis

Proces razvoja strategije organiziran je tako da bude jednostavan, lako ponovljiv i provediv u budućnosti. U nastavku je prikazan tijek procesa razvoja strategije u četiri jednostavna koraka.

4.1 Korak 1: Izrada analize situacije

Projektni tim identificirao je izvore podataka koje je potrebno prikupiti za izradu kvalitetne analize društveno-gospodarske situacije, a isti su prikupljeni, analizirani i prezentirani Radnoj skupini. Analiza stanja služi kao podloga, odnosno polazište potrebno za kreiranje razvojnih prioriteta.

Područja analize su:

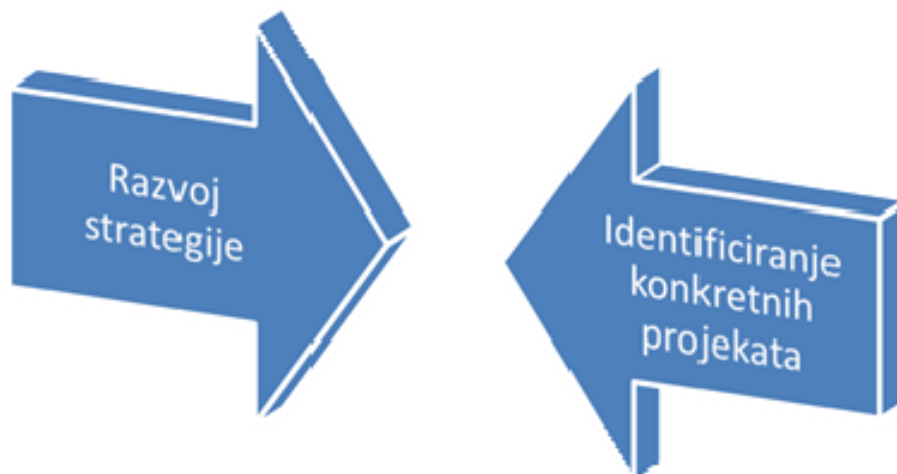
- geoprostorna obilježja;
- infrastruktura;
- demografske značajke;
- gospodarstvo;
- tržište rada;
- obrazovanje;
- ostala društvena infrastruktura.

4.2 Korak 2: Definiranje vizije, ciljeva i prioriteta strategije

Projektni tim organizirao je i moderirao radionicu za definiranje SWOT analize (analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnji) te ciljeva/prioriteta Strategije. Razvoj SWOT analize i prioriteta/ciljeva temelji se na potrebama općine i županije te slijedi prioritete osi zacrtane Operativnim programima za regionalnu konkurentnost i koheziju te razvoj ljudskih potencijala.

Za svaki cilj, odnosno prioritet, identificirane su mjere strategije koje su opet popraćene konkretnim razvojnim projektima. Svaku mjeru u praksi sačinjava jedan ili više razvojnih projekata ili projektnih ideja, a isti su se identificirali kroz sva 4 metodološka koraka. Projekti koji predstavljaju dio Akcijskog plana za provedbu strategije (korak 4) razrađeni su do razine projektnog sažetka. Ukupno je održano 7 dana radionica za definiranje SWOT analize, identifikaciju ciljeva, prioriteta i mjera Strategije.

SLIKA 1: PRIKAZ PARALELNOG RAZVOJA STRATEGIJE I IDENTIFICIRANJA PROJEKATA

4.3 Korak 3: Definiranje modaliteta provedbe strategija

Modaliteti provedbe uključuju definiranje okvira za provedbu odnosno uloge i odgovornosti dionika u provedbi i praćenju Strategije te identificiranje izvora financiranja. Radna skupina je, uz pomoć projektnog tima, utvrdila točno koje su institucije i organizacije nositeljice prioriteta Strategije odnosno pojedinih mjera kao i njihove uloge i odgovornosti. Također je utvrđen način praćenja Strategije te izvještavanje o napretku provedbe nositelja pojedinih prioriteta i mjera prema općini. Sustav praćenja temeljen je na objektivno provjerljivim pokazateljima u skladu s ciljevima i prioritetima ove Strategije.

4.4 Korak 4: Izrada Akcijskog plana provedbe Strategije

Nakon procesa konzultacija, definiran je Akcijski plan za provedbu Strategije te je izrađena i provedena analiza zrelosti projekata koja omogućuje objektivnu ocjenu projekata koji ulaze u Akcijski plan. Određeni su prioritetni projekti, definirani ciljevi Akcijskog plana te identificirani financijski izvori. Akcijski plan pokriva razdoblje od 2 godine i sadržava sljedeće podatke:

- ciljeve;
- predviđene aktivnosti;
- razdoblje provedbe plana i pojedinih aktivnosti;
- izvršitelje aktivnosti;
- međusobnu povezanost aktivnosti;

- prioritizaciju aktivnosti;
- troškove provedbe pojedinih aktivnosti;
- izvore financiranja aktivnosti;
- načine i indikatore praćenje ostvarivanja plana;
- kontrolu provedbe plana.

Posljednju fazu u razvoju Strategije predstavio je sastanak Radne skupine na kojem je konačan nacrt strategije službeno usvojen te izrađen plan komuniciranja sa širom javnosti, održan 21. travnja 2014. godine.

4.5 Konzultacije s dionicima

Proces konzultacija s ostalim dionicima, a vezano uz razvoj ovog ključnog strateškog dokumenta, započeo je 24.02.2014. zajedničkim sastankom sa svim predstavnicima Općinskog vijeća gdje je prikazan napredak strateškog procesa te su komentari sudionika sastanka uzeti u obzir prilikom kreiranja nacrtu Strategije. Proces je nastavljen pružanjem detaljnih komentara od strane općinskih vijećnika te ostalih dionika (ravnatelj škole, ravnateljica dječjeg vrtića, predstavnici udruga i privatnog sektora). Ovaj proces je trajao od 18.03.-01.04. 2014. nakon čega su uslijedile konzultacije sa stanovništvom općine Klis. Proces konzultacija sa stanovništvom otpočeo je 10.04. 2014 i trajao je do 20.04. Nacrt ciljeva, prioriteta i mjera strategije stavljen je na službenu internet stranicu općine Klis te je upućen poziv svim zainteresiranim dionicima da iznesu svoje mišljenje o identificiranim razvojnim temama. Nakon uvrštavanja komentara i sugestija dionika, konačan dokument Strategije usvojen je od strane Općinskog vijeća 18. lipnja 2014. godine.

5 Analiza društveno – ekonomske situacije na području općine

5.1 Geoprostorna obilježja

Klis, kao brdo oko kojega se razvilo naselje Klis, najpoznatije je po svojoj tvrđavi koja je jedan od simbola hrvatskog otpora u vrijeme prodora Turaka. Promatran iz Splita, od kojeg je udaljen oko 5 km, vrh Klisa djeluje kao hrid sa čije zapadne strane se pruža Kozjak, a istočne Mosor. Ujedno je predstavljao prijevoj koji je spajao Split za zaleđem, odnosno Zagorom. Tu ulogu ima i danas, jer njime prolaze stara i nova cesta iz Splita prema sjeveru, odnosno spoj prema novoj autocesti.

Općina Klis smještena je u zaobalnoj mikroregiji Splitsko-dalmatinske županije (SDŽ). Administrativno sjedište općine nalazi se u Klisu. Općinu čine naselja: Brštanovo, Veliki Broćanac, Mali Broćanac, Dugobabe, Konjsko, Korušce, Klis, Nisko Prugovo i Vučevica. Na jugu općina Klis graniči sa gradovima Splitom, Kaštelima i Solinom. Na istoku graniči sa općinama Dugopolje i Dicmo, na sjeveru sa općinom Muć te na zapadu sa općinom Lečevica. Područje Općine omeđeno je granicama katastarskih općina Brštanovo, Veliki Broćanac, Mali Broćanac, Dugobabe, Konjsko, Korušce, Klis, Nisko, Prugovo i Vučevica.

SLIKA 2: POLOŽAJ OPĆINE KLIS U RH I NEPOSREDNOM OKRUŽENJU

Prostor općine zauzima 148,70 km², što čini 3,28% površine Splitsko – dalmatinske županije. Prosječna gustoća naseljenosti iznosi 32 stanovnika po km², što je niže od prosječne gustoće naseljenosti JLS s brojem stanovnika od 3.000 – 10.000 u SDŽ, u kojima prosječna gustoća naseljenosti iznosi 50,9.

U ocjeni klimatskih prilika područja općine Klis značajna je podjela prostora na priobalni i zaobalni (zagorski) dio. Priobalni dio se nalazi u zoni mediteranske klime “jadranskog tipa” čija su obilježja vruća i suha ljeta te blage i vlažne zime sa velikim brojem sunčanih sati (oko 2700) te vrlo izraženom vjetrovitošću (106 dana s jakim i 34 dana s olujnim vjetrom godišnje, pretežito bura i jugo). Temperaturni režim je usko je povezan s bogatom insolacijom te utjecajem mora koje je u svim

godišnjim dobima osim ljeta toplije od zraka. Srednja temperatura u siječnju je između 7 i 8 stupnjeva, u srpnju oko 25 stupnjeva, a srednja godišnja temperatura je 16,2 stupnja. Broj studenih i hladnih dana je zanemariv, a srednje dnevne temperature iznad 15 stupnjeva traju i više od šest mjeseci. Oborinski režim ima sve karakteristike maritimnog mediteranskog tipa klime koji se ističe po tome što u zimskoj polovici godine (jesen-zima) padne gotovo 2/3 oborina tako da ljetni dio godine oskudijeva kišom što izaziva česte suše. Količina kiše raste idući od obale prema planinskim grebenima, a prosjek Solina se kreće oko 1000 mm oborina godišnje.

Pored malih količina padalina u vegetacijskom razdoblju, važno je istaknuti da je glavnina obradivih tala zagorskog prostora na krško vapnenačkoj podlozi u kojoj se gube velike količine vode. Značajno je da su slojevi rastresitog materijala tanki i da ne mogu duže zadržavati vlagu potrebnu normalnom razvoju biljaka. Velike razlike u godišnjim i mjesečnim prosjecima padalina i visoke ljetne temperature uzrokuju česte ljetne suše. Problem suše u novijem razdoblju manje dolazi do izražaja i zbog smanjene ratarske i stočarske proizvodnje u zagorskim selima.

Geološke osobine šire kliške okoline karakterizira sedlasta konfiguracija planinskoga grebena koja je veza između Mosora s istočne strane i Kozjaka sa zapadne strane, planina prvog Dinarskog niza. Temeljne litološke članove na kliškim lokacijama sačinjavaju vapnenci, vapneni pješčenjaci, vapnene breče te lapori s više ili manje kalcitne komponente dok su u krovini produkti raspadanja osnovne stijene. Tla su raspoređena na terasastim padinama koja su dijelom obrađena (vinogradi i druge poljoprivredne površine), a uz rubove terasastih polja smještena su naselja.

U skladu sa klimatskim, reljefnim i pedološkim uvjetima u većini zagorskog prostora općine zastupljena je submediteranska listopadna vegetacija. Na osojnim stranama pretežno dominira bijeli grab i crni jasen koji je zbog svojih karakteristika pogodan za pošumljavanje krških goleti. Jasen je međutim više izložen eksploataciji čovjeka te ga ima sve manje. U zagorskom prostoru se posebno ističe hrast medunac sa staništima pretežno na prisojnim stranama reljefnih uzvišenja. U posljednjih pedesetak godina ubrzano nestaje tog drveća, jer se masovno siječe i pretvara u cjepanice radi prodaje u primorju. Od kultiviranih biljaka u zagorskom prostoru najbolje uspijevaju bademi, orasi i smokve. Treba naglasiti da zagorski prostor općine Klis ne obiluje bujnom vegetacijom. Razlozi su, osim u antropogenim čimbenicima, i u neravnomjernosti padalina tijekom godine te u čestim ljetnim sušama, plitkoći tla i brzom nestajanju vode u krškom podzemlju kao i negativnom utjecaju bure, koja ubrzava evaporaciju te mehanički oštećuje biljke.

- 9 naselja u sklopu općine: Brštanovo, Veliki Broćanac, Mali Broćanac, Dugobabe, Konjsko, Korušće, Klis, Nisko Prugovo i Vučevica
- Površina općine: 148,7 km²
- Prosječna gustoća naseljenosti općine: 32 stanovnika po km²
- Klima: mediteranska
- Tlo: krško vapnenačko
- Vegetacija: submediteranska listopadna

5.2 Infrastruktura

5.2.1 Komunalna infrastruktura

Vodoopskrba područja općine Klis rješava se sa dva vodoopskrbna sustava: (i) vodoopskrbnim sustavom s izvorišta rijeke Rude i (ii) vodoopskrbnim sustavom s rijeke Jadro. U skladu s tim, na području općine Klis nema jednog jedinstvenog lokalnog vodoopskrbnog sustava, već su dijelovi područja općine sastavni dio širih regionalnih vodoopskrbnih sustava. Vodoopskrba zagorskog dijela općine rješava se regionalnim vodoopskrbnim sustavom rijeke Rude u skladu s dugoročnim planom vodoopskrbe bivšeg zagorskog dijela općine Split. Ovim vodoopskrbnim sustavom koji koristi vodu izvorišta rijeke Rude rješava se vodoopskrba svih područja općine Klis osim naselja Klis i radne zone Klis. Naselje Klis i šire područje opskrbljuje se vodom sa izvorišta rijeke Jadro kao sastavni dio jedinstvenog regionalnog vodoopskrbnog sustava izvorišta Jadro. U kritičnim ljetnim mjesecima navodnjavanje je najveći korisnik voda, dok su industrijske zone trajno najveći korisnici voda. Sadašnja i planirana rješenja vodoopskrbe općine Klis nemaju dovoljne kapacitete za razvoj industrijskih zona, kao ni za navodnjavanje.

2011.g. pušten je u rad Kanalizacijski podsustav Dugopolje – Klis koji treba pridonijeti kvalitetnom razvoju Općine Klis te u budućnosti osigurati veće prihode. Važnost tog kanalizacijskog podsustava ogleda se ne samo kroz budući gospodarski razvitak Općine Klis već i kroz zaštitu rijeke Jadro koja pitkom vodom opskrbljuje kako samu Općinu Klis tako i gradove Split, Solin, Kaštela i Trogir te općine Podstrana, Seget i Okrug.

Prostornim planom SDŽ kao jedna od lokacija za zbrinjavanje i oporabu neopasnog građevinskog otpada predviđena je u općini u području uz eksploatacijsko polje 10. Komunalna naknada u općini, ovisno o zoni gradnje (I do IV) i namjeni objekta kreće se od 8 do 100 kuna po m³ izgrađene građevine, s mogućnošću djelomičnog ili potpunog oslobađanja za objekte od strateškog značenja za Općinu.

5.2.2 Energetski sustav

Iako veći dio općine predstavlja područje manje razvijenosti, elektroenergetski gledano općina Klis je centar sustava elektroopskrbe južnog dijela Hrvatske (Konjsko), a i u elektrodistribucijskom pogledu ima visoki elektroenergetski standard od 2,7 kW po stanovniku. Na ovo posebno utječe opterećenje

industrije cementa u Majdanu, jer bez nje to iznosi oko 0,75 kW/st što se objašnjava naglašenom orijentacijom žitelja ove općine (pa i šire) na korištenje električne energije kao temeljnog oblika energije sa čime treba računati i u budućnosti, osobito prilikom izrade plana elektroopskrbe. Jedan od ograničavajućih faktora razvoja bio je i ostaje vrlo loša opskrba električnom energijom odnosno manja trafostanica na cijelom području općine čijom bi se izgradnjom stvorili normalni uvjeti i standard življenja te je u tom smislu jedan od glavnih zadataka poboljšanje elektromreže.

2010. godine potpisan je Sporazum između Splitsko-dalmatinske županije i Općine Klis o kupnji, pripremi i komunalnom opremanju građevinskog zemljišta za Znanstveno-tehnološki park na lokaciji Vučevica. Općinsko vijeće Općine Klis usvojilo je Urbanistički plan uređenja Znanstveno-tehnološki park (ZTP) Vučevica – Općina Klis. Urbanističkim planom uređenje ZTP-a predviđa se mogućnost priključenja parka na plinovod Bosiljevo - Dugopolje, odnosno plinofikacije cijele zone u Vučevici i svih subjekata koji će se izgraditi unutar zone. Na taj način bi se omogućilo korištenje plina za proizvodnju, grijanje, pripremu potrošnje tople vode i eventualno za hlađenje, što bi generiralo uštede za buduće stanare zone. Proširenje plinovoda potencijalno bi omogućilo i priključenje privatnih potrošača.

5.2.3 Prometna infrastruktura

Cestovni promet je isključivi način povezivanja svih dijelova područja općine Klis. Prema kategorizaciji prometnica na području Općine postoje sljedeće razvrstane ceste:

- državna autocesta: Zagreb – Split – Dubrovnik
- brza cesta: Solin – Klis
- državne ceste: Macelj – Zagreb – Karlovac – Gračac – Knin – Brnaze – Split (D8), Klis (D1) – Muć (D56) (D 511)
- županijske ceste: Ž6098 – Lećevica – Korušće – Konjsko – D511 (Ž6115) Nisko – Brštanovo – D511 (Ž6114)
- lokalne ceste
- L67075 (D1 – Klis Kosa – D1), L67074 (D1 – Rupotina – Klis – D1), L67061 (Rupotina – Blaca – Vučevica), L67025 (Ž61115 – Ž6114), L67076 (D511 – Koprivno)

Jedan od najvećih problema što se tiče prometne infrastrukture je cesta koja vodi iz mjesnog odbora Klis Kosa kroz Majdan. To je lokalna, dvosmjerna cesta koja vodi preko mosta na rijeci Jadru, koja svojom širinom, kapacitetom i kvalitetom ne zadovoljava sigurnosne i ekološke standarde te je potencijalna opasnost za ljudske živote i zdravstvenu ispravnost vode rijeke Jadro koja se koristi za vodoopskrbu kako općine Klis, tako i gradova i općina u širem okruženju. Primjerice, širina kolnika ne dozvoljava da se dva automobila, koja idu u suprotnim smjerovima, sigurno zaobiđu, a posebno ne na dijelu koji prolazi preko mosta, što svakodnevno ugrožava sigurnost u prometu te onemogućuje normalan protok prometa. Stanovništvo Klis Kose je zbog niske protočnosti ove ceste prometno izolirano od ostatka općine i njenog okruženja.

Iako se planiraju zahvati na unaprjeđenju prometne infrastrukture poput dogradnje drugog kolnika na brzoj cesti Solin – Klis te planirane obilaznica Splitska i Solina, prometna povezanost općine Klis je nezadovoljavajuća te u tom smislu nije poticajna mjera razvoja ovoga kraja, a naročito zagorskog dijela općine.

- Vodoopskrba općine: preko regionalnih vodoopskrbnih sustava s izvorišta rijeka Rude i Jadro – nedovoljni kapaciteti za potrebe razvoja industrijskih zona i navodnjavanja
- Kanalizacijski podsustav Dugopolje – Klis
- isoki elektroenergetski standard općine od 2,7 kW po stanovniku – utjecaj industrije cementa u Majdanu i orijentacijom žitelja općine na korištenje električne energije kao temeljnog oblika energije – opskrba električnom energijom ne ispunjava te potrebe
- Prometna povezanost isključivo preko cesta – nezadovoljavajuća uzevši u obzir razvojne potrebe

5.3 Demografske značajke

Prema popisu stanovništva iz 2011. g. općina Klis ima 4801 stanovnika od čega je 50,1% muškaraca i 49,9% žena. U odnosu na 2001. godinu broj stanovnika je veći za 434 (9,93%), a slijedeći takav trend prognozirani broj stanovnika 2015. g. prema prostornom planu Splitsko – dalmatinske županije je 5100. Prosječna starost je 40,1 godina (38,7 muškarci, 41,5 žene) i nešto je niža nego prosječna starost u SDŽ (40,8 godina). U odnosu na popis 2001. godine prosječna starost je porasla za 1,7 godina (2 godine muškarci i 1,5 godina žene). Udio radno sposobnog stanovništva u ukupnom stanovništvu iznosi 74,6% (2001. godine iznosio je 65,4%), dok je udio djece do 14 godina 17,2 (2001.g. – 19,1%). Iako je broj stanovnika veći nego 2001. godine, primjetno je smanjenje broja djece do 14 godina za gotovo 2%. Što se tiče prirodnog kretanja stanovništva, u općini Klis je prisutan negativni prirodni prirast.

TABLICA 1: KONTINGENTI STANOVNIŠTVA GRADA OPĆINE KLIS ZA 2011. GODINU

Spol	Ukupno	Godine				Žene u fertilnoj dobi		Radno sposobno stanovništvo (15-64 godine)	Godine			Prosječna starost
		0-6	0-14	0-17	0-19	Ukupno (15-49 godina)	Od toga 20-29 godina		+60	+65	+75	
Sv.	4.801	369	828	1.000	1.122	-	-	3.212	1.029	761	347	40,1
M.	2.407	188	429	520	582	-	-	1.668	440	310	128	38,7
Ž.	2.394	181	399	480	540	1.064	325	1.544	589	451	219	41,5

Izvor: www.dzs.hr

TABLICA 2: PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA U 2011. GODINI

Živorodeni	44
Mrtvorodeni	2
Umrli	55
Umrli dojenčad - Ukupno	-
- 0-6 dana	-
Prirodni prirast	-11
Brakovi - Sklopljeni	18
- Razvedeni	2
Vitalni indeks (živorođeni na 100 umrlih)	80,0

Izvor: www.dzs.hr

Tablica 2 prikazuje prirodno kretanje stanovništva grada općine Klis u 2011. godini. Može se vidjeti kako je navedene godine bilo ukupno 44 živorođenih, dok je umrlih bilo 55, što rezultira negativnim prirodnim prirastom, prema kojemu je 2011. godine umrlih bilo za 11 više nego rođenih. Iste godine bilo je 18 sklopljenih brakova te 2 razvoda. Vitalni indeks je iznosio 80 što znači da je na 100 umrlih bilo 80 živorođenih.

- Broj stanovnika po popisu iz 2011. godine: 4801
- U zadnjih 10 godina povećanje broja stanovnika općine za 9,93%
- Prognozirani broj stanovnika 2015. godine: 5100
- Prosječna starost stanovništva: 40,1 godina - u porastu u usporedbi s popisom stanovništva iz 2001. godine
- Udio radno sposobnog stanovništva: 74,6% - u porastu u usporedbi s popisom stanovništva iz 2001. godine
- Smanjenje broja djece do 14 godina starosti
- Negativan prirodni prirast

5.4 Gospodarstvo

5.4.1 Osnovni pokazatelji

S obzirom na povijest Klisa, koji je nekoć bio grad i oduvijek imao iznimnu važnost za hrvatsku povijest, Općini je u planu dobivanje statusa grada. Žele ga definirati povijesnim gradom i brendirati ga kao takvog, ne samo zbog postojanja Kliške tvrđave već i šireg značenja. Iako je Kliška tvrđava nukleus oko kojega počinju pretpostavke za razvoj turizma, postoji još dosta drugih potencijala u okolici i zagorskom dijelu općine, od agroturizma, razvoj eko-etno sela, adrenalinskih parkova, biciklističkih staza i slično.

Općina Klis s indeksom razvijenosti od 86,93% spada u III. skupinu općina čiji pokazatelji predstavljaju 75% do 100% hrvatskog prosjeka.

Podaci na temelju kojih je definirana razvijenost prikazani su u sljedećoj tablici i uspoređeni sa županijskom i državnom razinom.

TABLICA 3: POKAZATELJI RAZVIJENOSTI OPĆINE KLIS U USPOREDBI SA ŽUPANIJSKIM I DRŽAVNIM POKAZATELJIMA

Pokazatelj (2010. – 2012.)	Općina Klis	Splitsko-dalmatinska županija	Republika Hrvatska
Prosječan dohodak per capita	21.812	26.019	28.759
Prosječni izvorni prihodi per capita	1.705	3.090	2.969
Prosječna stopa nezaposlenosti	18,2%	19,5%	16%
Kretanje stanovništva	110,7	104,2	99,4
Udio obrazovanog stanovništva u stanovništvu 16 - 65 godina	79,59%	83,09%	77,4%
Indeks razvijenost	86,93%	93,75%	N/p
Skupina	III.	II.	N/p

Izvor: MRRFEU

Kao prednosti poslovanja u općini Klis navode se njene komparativne prednosti: nalazi se u neposrednoj blizini Splita, nadomak velike luke, nema prireza, prisutna je porezna olakšica za poduzetnike, niže su cijene zemljišta i komunalne naknade. Sama tvrđava Klis ima veliki turistički potencijal, što nadopunjuje potencijal općine za razvoju agroturizma, a time i eko proizvodnje.

Za Klis, kao i druga naselja u zaobalnom području, određene su posebne mjere razvoja u strateškim dokumentima Splitsko – dalmatinske županije:

- poticati intenzivniji rast žarišnih naselja i naselja povoljnije demografske strukture radi ublažavanja negativnog demografskog procesa
- planom predviđeni raspored proizvodnih kapaciteta i drugih sadržaja u prostoru provesti uz disperziju radnih mjesta i povezati ih s postojećim i planiranim područjima stanovanja i razvojem prometnih sustava.

- poticati razvoj veznih pravaca koji osiguravaju razvoj graničnog područja županije i integriraju zaobalno područje sa susjednim županijama i Bosnom i Hercegovinom te izgradnja jadranske autoceste.

Ističe se potreba razvitka gospodarstva na:

- izuzetno povoljnim i najvećim dijelom očuvanim prirodnim resursima (plodno tlo, voda, povoljna klima, prirodne atraktivnosti)
- bogatom graditeljskom, kulturno-povijesnom i tradicijskom naslijeđu
- razini izgrađenih gospodarskih kapaciteta
- očekivanju poticajnih mjera i makroekonomske politike uopće, koja će objektivno valorizirati sva raspoložive gospodarske potencijale i doprinijeti njihovom optimalnom korištenju u ekonomskom, socijalnom i ekološkom značenju.

Iako je glavno strateško usmjerenje općine usmjereno na razvoj turizma i poljoprivrede (te kombinaciju ta dva sektora kroz razvoj ruralnog turizma), postojeću industriju je potrebno restrukturirati na način da se preferiraju djelatnosti koje ne zagađuju okoliš, manjih i fleksibilnih prerađivačkih kapaciteta temeljenih na raspoloživoj sirovini, koje su prvenstveno orijentirane na domaće tržište (potrebe domaćeg stanovništva i turizma), te su sposobne proizvesti proizvod čija kvaliteta zadovoljava i zahtjevna inozemna tržišta, posebno u vidu povećanja konkurentnosti lokalnih poduzeća na zajedničkom EU tržištu.

5.4.2 Poljoprivreda

Ukupno raspoloživa površina zemljišta iznosi 347 ha, od čega je korišteno poljoprivredno zemljište 243 ha (70%), a ostalo zemljište 105 ha. Od tog zemljišta neobrađenog poljoprivrednog zemljišta ima 59 ha (17% ukupno raspoloživog zemljišta), a 37 ha je šumsko zemljište. Iz navedenih podataka vidimo da je šestina dostupnog zemljišta neobrađena, što predstavlja potencijal za razvoj i širenje.

TABLICA 4: POVRŠINA KORIŠTENOG POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA (1. LIPNJA 2003.)

Općina	Ukupno poljoprivredno zemljište	Oranice i vrtovi (ha)	Povrtnjaci (ha)	Livade (ha)	Pašnjaci (ha)	Voćnjaci (ha)	Vinogradi(ha)
Klis	243	35,92	11,37	50,25	109	19	17

Izvor: www.dzs.hr

Zasađenih vinograda, prema zadnjem popisu poljoprivrede, ima 17 ha s ukupno 111000 trsova. Pod voćnjacima se nalazi 19 ha, a najveći broj zasađenih je stabala masline (2855), slijede trešnje (1709), smokve (980), šljive (754), višnje (705), jabuke (694), orasi (542), bademi (477), breskve (429), marelice (279) te kruške (256).

Svega 1 kućanstvo koristi navodnjavanje pri obradi poljoprivrednih površina.

Poljoprivrednih kućanstava na području općine ima 588, obrađuju ukupno 1724 parcela zemljišta i posjeduju ukupno 7406 komada peradi, 2275 ovaca, 630 koze, 439 govoda, 268 svinje te 135 košnica pčela. Prosječna veličina poljoprivredne parcele iznosi 0,14 ha. U prosjeku, poljoprivredno kućanstvo obrađuje oko 3 parcele, odnosno manje od pola hektara poljoprivrednog zemljišta, ima 12 peradi, 5

komada stoke sitnog zuba, manje od 1 goveda i pola svinje te na 4 obitelji dolazi 1 košnica. Većina kućanstava poljoprivrednu proizvodnju koristi za osobne potrebe. Prema popisu poljoprivrede 2003. g. svega 58 (9,8%) kućanstava je ostvarilo prihod od prodaje poljoprivrednih dobara i to: povrća 7 kućanstava; voća i grožđa 8, vina, rakije i ulja 4, goveda i kravljeg mlijeka 10, svinja 2, ovaca, koza, ovčjeg i kozjeg mlijeka 24, peradi i jaja 3.

Cjelokupno poljoprivredno zemljište potrebno je staviti u funkciju jer predstavlja značajni potencijal u kombinaciji s turizmom. Suštinu razvoja čini primjena tehničkih i tehnoloških spoznaja u poljoprivrednoj proizvodnji, uvažavajući pri tome tržišne zakonitosti. Pored razvoja poljoprivrede, razvoj čitavog ruralnog prostora gdje žive obiteljska gospodarstva treba planirati sveobuhvatno. Iako taj prostor neće biti poput urbanog, potrebno je slijediti iste ciljeve - veći stupanj općeg blagostanja, kulturnog nivoa, i dr. Nužno je razvijati prateće djelatnosti poljoprivrede, industrijskog i servisnog sadržaja. Postoji potencijal u komercijalizaciji poljoprivredne proizvodnje uz podršku u okrupnjavanju ponude (primjerice kroz zadruge i sl.) te definiranje proizvoda kao i njihovo brendiranje.

5.4.3 Malo i srednje poduzetništvo

Trenutačno u općini djeluje 116 privrednih subjekata (64 poduzeća i 46 obrta). Od toga 39 poduzeća ima zaposlene radnike (303 zaposlenih). Sa sjedištem u općini Klis registrirana je i jedna zadruga (Ribarska zadruga „Ribe i rakovi“).

TABLICA 5: POPIS PODUZEĆA S BAREM JEDNOM ZAPOSLENOM OSOBOM

Redni broj	Skraćena tvrtka/naziv	Adresa
1	DALMESSO d.o.o.	Klis
2	CLISSA, d.o.o.	Klis
3	PIRSON MONTAŽA, d.o.o.	Klis
4	CERTUS d.o.o.	Klis
5	STELLA MEDITERRANEA d.o.o.	Klis
6	ŽUPA KAMEN d.o.o.	Klis
7	BADANJ-KOMERC d.o.o.	Brštanovo
8	FIRMITAS, d.o.o.	Klis
9	I.T. GRADNJA d.o.o.	Prugovo
10	ĐANO TRADE, d.o.o.	Klis
11	GRANIT d.o.o.	Klis
12	LABINČIĆ d.o.o.	Klis
13	MAMUT d.o.o.	Prugovo
14	VELO MISTO d.o.o.	Klis

Redni broj	Skraćena tvrtka/naziv	Adresa
15	ACORUS d.o.o.	Klis
16	POMETENO BRDO d.o.o.	Prugovo
17	ZAKLON d.o.o.	Klis
18	COMPA IMPEX d.o.o.	Klis
19	FENOLED, d.o.o.	Klis
20	FORTIUS d.o.o.	Donji Dolac
21	SMODLAKA, d.o.o.	Klis
22	SPLENDOR d.o.o.	Klis
23	THEATRON d.o.o. za stjecanje znanja iz stranih jezika	Klis
24	BRAVARIJA JERKOVIĆ d.o.o.	Klis
25	H.D. KILMA d.o.o.	Klis
26	MAŠKETA d.o.o.	Klis
27	MLADOST d.o.o.	Klis
28	OPRAH d.o.o.	Klis
29	SUSTAV ODRŽAVANJA STROJEVA d.o.o.	Klis
30	TVRĐAVA - TRADE d.o.o.	Klis
31	ALEA IACTA d.o.o.	Prugovo
32	CLISSA-IVANIŠEVIĆ d.o.o.	Klis
33	FARMA PRUGOVO, d.o.o.	Klis
34	IZIS d.o.o.	Klis
35	JAKŠIĆ TRGOVINA d.o.o.	Klis
36	TEŠIJA-PROMET d.o.o.	Klis
37	VAGUNCIN d.o.o.	Klis
38	VIŠEVIĆ GRADENJE d.o.o.	Klis
39	VOCALIS d.o.o.	Klis

Izvor: HGK

U općini je Klis registrirano 39 društava s ograničenom odgovornošću koje imaju zaposlenu barem jednu osobu. Iz prethodnog popisa može se vidjeti kako je većina društava smještena u naselju Klis, koje je ujedno i najveće naselje i površinom i brojem stanovnika.

TABLICA 6: POPIS OBRTRNIKA OPĆINE KLIS

Rbr.	Naziv obrta	Stanje obrta
1.	AUTOLIMARSKA I AUTOLAKIRERSKA RADIONICA vl. VLADIMIR DIDOVIĆ, KLIS BRDO BB, KLIS	U radu
2.	AUTOMEHANIČARSKI OBRT "TOMIS" vl. JERKO ČURIN, K, KONJSKO BB	U radu
3.	AUTOMEHANIČARSKO-TRGOVAČKI OBRT "TIM" vl. IVAN VUKO, KLIS, KLIS-GRLO BB	U radu
4.	AUTOPRIJEVOZNIK, MILIVOJ POLIĆ, BRŠTANOVO, VRVILO - POLIĆI 59	U radu
5.	AUTOPRIJEVOZNIK, ŠPIRO UVODIĆ, KLIS, KOSA-UVODIĆI 4	U radu
6.	FRIZERSKI SALON "UOMO" vl. SANJA VRLETA, VELIKI BROČANAC, BROČANAC BB	U radu
7.	GRANCIGULA, obrt za trgovinu, vl. Denis Radić, Klis, Belimovača 5	U radu
8.	GRAĐEVINSKI OBRT "ROH-BAU" vl. JERE ŠINKIĆ, KLIS, KLIS-KOSA BB	U radu
9.	GRAĐEVINSKI OBRT vl. SREČKO GRUBEŠIĆ, KLIS, KLIS-VAROŠ 18	Privremena obustava
10.	KAMENOKLESARSKA RADIONICA vl. ZVONKO ŽUPA, KLIS, DOKTORA FRANJE TUĐMANA 22	U radu
11.	KAMENOKLESARSKI OBRT "MILI" vl. IVAN VREKALO, KLIS-BRDO bb	U radu
12.	KLESARSTVO JAKŠIĆ vl. ZORAN JAKŠIĆ, KLIS, VJEKOSLAVA PARAČA 15	U radu
13.	KOKA, obrt za trgovinu, vl. Nevenka Odža, Klis, Kneza Mislava 28	U radu
14.	KOVAČKO-BRAVARSKI OBRT vl. ANDRIJA BAŠIĆ, PRUGOVO, PRUGOVO BB	U radu
15.	KRISTINA, ugostiteljski obrt, vl. Kristina Šamadani, Konjsko, Ivana Pavla II br. 21	U radu
16.	KROJAČKO-TRGOVAČKI OBRT vl. GORDANA GUNJAČA, PRUGOVO	U radu
17.	MARINPLAST, obrt za proizvodnju plastične ambalaže, vl. Marinko Gusić, Klis, Kneza Trpimira 217	U radu
18.	MB-EX, obrt za prijevoz, vl. Marko Baković, Klis, Zdravka Uvodića 8	U radu
19.	MELKI ŽELJKO "OBRT ZA MONTAŽU I ODRŽAVANJE KLIMA UREĐAJA" KLIS, DONJA RUPOTINA 36	U radu
20.	OBRT ZA IZNAJMLJIVANJE GRAĐEVINSKE MEHANIZACIJE "KLIS-MONT", vl. MANDA ŽURA, KLIS, KLIS-VAROŠ 26	U radu
21.	OBRT ZA PRIJEVOZ "TOPIĆ TRANSPORTI" vl. MILENKO TOPIĆ, KORUŠCE, KORUŠCE 0	U radu
22.	OBRT ZA PRIJEVOZ "ŠOLIĆ" vl. JURICA ŠOLIĆ, BRŠTANOVO, ŠOLIĆI 31	U radu

Rbr.	Naziv obrta	Stanje obrta
23.	OBRT ZA PROIZVODNJU I USLUGE "MLADEN" vl. MLADEN RADIĆ, KLIS, D.RUPOTINA 78	U radu
24.	OBRT ZA UGRADNJU STOLARIJE "MB - MONTAŽA" vl. JOZO MIHOVILOVIĆ, KLIS, KLIS-BRDO BB	U radu
25.	OBRT ZA UGRADNJU STOLARIJE "UVODIĆ", vl. DAMIR UVODIĆ, KLIS, KOSA-UVODIĆI 21	U radu
26.	OBRT ZA ZAVRŠNE RADOVE U GRAĐEVINARSTVU "KAMENMONT-MARKO" vl. MARKO MAJSTOROVIĆ, KLIS, KURTOVIĆI bb	U radu
27.	OBRTNIČKA RADNJA ZA VULKANIZACIJU vl. ŽELJKO LISTEŠ, KLIS, BELIMOVAČA 3	U radu
28.	Obrt za prijevoz i zemljane radove TRANSPORT JUREVIĆ vl. Petar Jurević, Konjsko, Brkljačića put 8	U radu
29.	Obrt za proizvodnju, trgovinu i usluge EN & TEO, vl. Dajana Ivanišević, Klis, Dr. Franje Tuđmana 3	U radu
30.	Obrt za vodoinstalacije MIRAN, vl. Miran Klarić, Klis, Glavičine 6	U radu
31.	PEKARSKI OBRT "TEŠIJA" vl. JOZO TEŠIJA, KLIS, DONJA RUPOTINA 18	U radu
32.	PEKARSKO TRGOVAČKI OBRT "GRANIĆ" vl. DRAGICA GRANIĆ, PRUGOVO	U radu
33.	POLIĆ-TRANS, obrt za prijevoz tereta, vl. Jozo Polić, Brštanovo, Vrvilo-Polići 59	U radu
34.	PRIJEVOZNIČKO-GRAĐEVINSKI-TRGOVAČKI OBRT vl. MARKO TEŠIJA, KLIS, D. RUPOTINA 5	U radu
35.	PROIZVODNO-TRGOVAČKI OBRT "UZDDAH-USRIDU", vl. IVAN SAMARDŽIĆ, KLIS, KRALJA TOMISLAVA 4	U radu
36.	SOBOSLIKARSKI OBRT "STRIC", vl. NIKOLA STRIČEVIĆ, BRŠTANOVO, STRIČEVIĆI 25	U radu
37.	TRGOVAČKI OBRT "BATURINA" vl. IVAN BATURINA, NISKO	U radu
38.	Trgovački obrt SILVANA, vl. Silvana Kunac, Klis, Varoš 46	U radu
39.	UGOSTITELJSKI OBRT "MEDITERAN", vl. ANTONIO FRIGANOVIĆ, KLIS, PETRA KRUŽIĆA 5	U radu
40.	UGOSTITELJSKI OBRT KRČMA "USKOK", IGOR DODOJA, KLIS, GRLO 7	U radu
41.	UGOSTITELJSKI OBRT, CAFFE BAR "BELFAST" vl. GORAN ŽURA, KLIS, MEGDAN 57	U radu
42.	UGOSTITELJSKI OBRT, CAFFE BAR "KAMBIA", vl. MARKO ODŽA, KLIS, TRG MEJDAN 2	U radu
43.	UGOSTITELJSKI OBRT, GOSTIONICA "NAPRID BILI", BOBAN LJUBOMIR, KLIS, BRDO	U radu
44.	Ugostiteljski obrt CAFFE BAR ROKO, vl. Šarić Damir, Klis, Prugovo	U radu
45.	ZAJEDNIČKI OBRT, FRIZERSKI SALON "IVA I JELA", JELENA SMAJIĆ I IVANA PERIŠIĆ, PRUGOVO, IVANA PAVLA II 101	U radu
46.	ZAJEDNIČKI UGOSTITELJSKI OBRT, RESTORAN "PERLICA", PETAR BOBAN I BRANIMIR BOBAN, KLIS, TRG GRLO 1	U radu

Izvor: HOK

Najveći broj privrednih subjekata sa sjedištem u općini Klis registriran je u sljedećim djelatnostima (Tablica 7):

TABLICA 7: BROJ PRIVREDNIH SUBJEKATA SA SJEDIŠTEM U OPĆINI KLIS

Djelatnost (NKD, 2007)	Broj poduzeća	Broj obrta	Broj zaposlenih
A Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1	0	1
C Prerađivačka industrija	8	7	151
E Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	1	0	9
F Građevinarstvo	6	13	23
G Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala	10	8	23
H Prijevoz i skladištenje	3	7	21
I Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića	5	8	21
M Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	3	0	11
R Umjetnost, zabava i rekreacija	1	0	3
S Ostale uslužne djelatnosti	2	2	4

Izvor: HGK, HOK, vlastita analiza

Iz tablice se može vidjeti da je najviše poduzeća registrirano u djelatnostima trgovine na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala dok je najviše obrta registrirano u sektoru građevinarstva.

Aktivnim mjerama zapošljavanja i raspoloživim i novim poticajima, općina treba težiti zadržavanju postojeće najveće zastupljenosti zaposlenih u prerađivačkom sektoru, kao glavnom pokretaču gospodarstva, te jačati broj zaposlenih u poljoprivredi i tradicionalnim obrtima kao osnovu za razvoj turizma.

5.4.4 Poduzetničke zone

Na području općine Klis planirane su dvije značajne koncentracije proizvodno – poslovnih zona: centralna uz naselje Klis i rubna uz naselje Vučevica. Vučevica sa svojim rubnim položajem u općini i u odnosu na druge zone na širem splitskom području, ima nedostatak relativne udaljenosti od glavnih regionalnih populacijskih središta. Izgradnja tunela kroz Kozjak taj će nedostatak ispraviti, ali kontinuitet postojećih zona na području Dugopolja i Klisa te njihova jaka i raznolika gospodarska ponuda će svejedno nastaviti tom području davati prednost pred prostorom Vučevice, čak i nakon što se vučevičko područje izravnije poveže sa splitskom konurbacijom. Komparativna prednost vučevičkog prostora može biti upravo manji pritisak i potražnja te veće raspoložive površine u odnosu na etablirane zone, što može omogućiti niže cijene zemljišta te umjereniji i kontroliraniji

razvoj u skladu sa ciljevima i potrebama šire zajednice. No i unatoč tim prednostima, da bi ovakva zona zaživjela u kontekstu smanjenog rasta gospodarstva, potrebna je i dodatna vrijednost, koja se za ovu zonu nudi kroz program Znanstveno-tehnološkog parka Vučevica kojeg je u suradnji sa Sveučilištem u Splitu pokrenula Splitsko – dalmatinska županija, sa ciljem da se korištenjem znanja i inovacija u funkciji razvoja novih tehnologija, proizvoda i usluga, kroz tehnološko osuvremenjivanje, restrukturiranje i diversifikaciju ostvari konkurentno, tehnološki napredno i socijalno – ekološki održivo gospodarstvo.

Županija je kroz strateške razvojne programe postavila cilj da do 2015. godine razvije konkurentno i dinamično gospodarstvo temeljeno na znanju. S tim ciljem je u svoje planove uvrstila i izgradnju Znanstveno – tehnološkog parka Vučevica, projekt koji je u visokoj korelaciji sa svim strateškim ciljevima te prioritetima i mjerama zadanim Županijskom razvojnom strategijom. Jedan od osnovnih ciljeva projekta Znanstveno – tehnološkog parka Vučevica upravo je stvaranje konkurentnog gospodarstva Splitsko – dalmatinske županije, a u svojoj će osnovi predstavljati kvalitetnu tehnološku i poduzetničku strukturu te osiguravati usluge savjetovanja i povoljno korištenje kapaciteta poduzetnicima – korisnicima parka. U svom će radu Znanstveno – tehnološki park pokretati inovacije, korištenje znanja u gospodarstvu, razvoj klastera, a uspješnom implementacijom projekta ojačat će se kapaciteti za privlačenje ulaganja.

Radna zona Vučevica je kroz županijske programe razvoja definirana kao tehnološki park, te se u skladu s tim programima i planira. Tehnološki park je zamišljen kao nositelj i vodič tehnološkog razvoja industrijskog i poduzetničkog sektora Splitsko – dalmatinske županije, koji bi trebao izmijeniti nepovoljnu postojeću situaciju u kojoj je ovaj sektor, ukupno gledano, u primjetnom tehničko – tehnološkom zaostatku u odnosu na svjetske trendove zbog čega pati konkurentnost, pa time i općeniti gospodarski razvoj Županije. U suradnji sa Sveučilištem, namjerava se potaknuti osnivanje inovacijskih istraživačkih centara kojima bi se kroz inovacije i transfer tehnologije, dakle primjenu novih tehnologija povećao broj proizvoda i usluga s visokom dodanom vrijednošću. Neposredna suradnja istraživačkog i proizvodnog sektora stvara pozitivnu povratnu petlju u kojoj se međusobno osnažuju teorijska ispitivanja i njihova neposredna praktična i tržišna primjena. Takvim pristupom se također mladima u sustavu obrazovanja omogućava vrijedno praktično iskustvo, dok je poduzetničkim tvrtkama na raspolaganju pristup novim tehnologijama, izvor visokoobrazovane radne snage te tehnička i znanstvena podrška u razvijanju novih proizvoda.

Izgradnja komunalne infrastrukture i poduzetničke potporne infrastrukture u sklopu parka doprinijet će intenzivnijem privlačenju drugih investitora na područje Radne zone Vučevica. Studijom izvodljivosti Znanstveno – tehnološkog parka Vučevica je predviđeno zapošljavanje 47 djelatnika raznih profila unutar same operativne strukture parka te ukupno 8.476 djelatnika u poduzećima u sklopu parka do 2030. godine. Sigurno je da će dio tih djelatnika biti stanovnici općine Klis, te da će postojanje takvog jednog centra potaknuti na ostanak u općini mladih ljudi, a posebno visokoobrazovanih osoba, koje će u sklopu parka moći naći zaposlenje u skladu sa svojim kompetencijama i profesionalnim ambicijama.

Osim Vučevice, prostornim planom općine predviđen je razvoj još jedne gospodarske zone koja bi mogla imati značajan utjecaj na razvoj gospodarstva, Kurtovići Gornji, površine od 22,31 ha. Ova gospodarska zona još nije funkcionalna. Infrastruktura (voda, kanalizacija, struja i plin) dovedena je do parcela. Osnovna namjena ove zone je proizvodno- skladišna.

Osim poduzetničkih/gospodarskih zona, Općina Klis se odlučila na razvijanje poduzetničkog inkubatora, kako bi pružila pomoć poduzetnicima prilikom realiziranja njihovih poslovnih ideja te tako doprinijela razvoju gospodarstva na tom području. Poduzetnički inkubator osnovan je u veljači 2014. a imaće dvostruku funkciju. S jedne strane služiti će kao potpora postojećim i potencijalnim poduzetnicima u razvoju i provedbi njihovih poslovnih inicijativa dok će s druge strane biti operativni pokretač lokalnog razvoja odnosno motor provedbe ove strategije. Poduzetnički inkubator Klis na 150m² ponudit će poslovni prostor za poduzetnike početnike te kontinuiranu stručnu potporu za razvoj poduzetničkih inicijativa. Uloga inkubatora u operativnoj provedbi ove strategije izložena je u poglavljima 9. i 10.

Kao ključni problemi razvoja gospodarstva u općini Klis mogu se izdvojiti nedovoljni kapaciteti poduzetničke infrastrukture te nepostojanje adekvatnih mehanizama potpore razvoju poduzetništva. Planirane gospodarske zone nisu u funkciji te im nedostaje temeljna infrastruktura koja je preduvjet za interes investitora. Proces rješavanja imovinsko-pravnih odnosa kako bi se objekti poslovne infrastrukture priveli svrsi traju dosta sporo pa je i proces pripreme projektne dokumentacije usporen ili nije ni započet. Blizina ključnih prometnica i većih gospodarskih središta nije u dovoljnoj mjeri iskorištena kao pozitivan impuls za razvoj gospodarstva. Sve do osnivanja poduzetničkog inkubatora početkom 2014. godine, nije bilo sustavne i kontinuirane potpore poduzetnicima na području općine, ni u obliku financijskih potpora, a ni kao organizirana stručna i materijalna podrška.

Integrirani lokalni razvoj sa jasno definiranim ulogama u provedbi različitih mjera te izbalansiranost razvojnih prioriteta, što se i promovira kroz ovu Strategiju, trebali bi omogućiti snažniji razvoj gospodarstva i to fokusiranjem na sustavnu podršku poduzetnicima početnicima i postojećim poduzetnicima te stavljanjem u funkciju postojeće poduzetničke infrastrukture.

5.4.5 Turizam

Turistički potencijali područja općine Klis su nedovoljno iskorišteni. Iako je Kliška tvrđava nukleus oko kojega počinju pretpostavke za razvoj turizma, postoji još dosta drugih potencijala u okolici i zagorskom dijelu općine (primjerice na području općine postoji prirodni rezervat Gornji tok rijeke Jadro), od agroturizma, razvoj eko-etno sela, adrenalinskih parkova, biciklističkih staza, planiranih športskih centara na području općine (u Konjskom prema prostornom planu SDŽ) i slično koje treba turistički valorizirati i uključiti u ukupnu destinacijsku ponudu. Tvrđavu Klis tijekom 2011. g. posjetilo je ukupno 10691 posjetitelja. Uspoređujući je s drugim sličnim povijesnim lokalitetima ustanovljeno je da riječ o ispodprosječnom broju posjeta. Mogući razlog relativno niskoj posjećenosti leži i u tome da Kliška tvrđava nije adekvatno uključena u ponudu destinacije (na web stranicama TZ SDŽ /www.dalmata.hr/ nema gotovo nikakvih informacija o Kliškoj tvrđavi - jedino se spominje Klis česma).

Klis je poznat po izuzetno kvalitetnoj janjetini s ražnja, zbog koje u njega navraćaju i domaći gosti iz mjesta koji su po nekoliko desetaka kilometara udaljeni od njega. U gastro ponudi mjesta Klis se još može naći kvalitetan sir, pršut i domaća vina. Zahvaljujući blizini autoputa, aerodroma i trajektnog pristaništa u Splitu, mjesto Klis je vezano sa svim turističkim odredištima na jadranskoj obali, te unutrašnjosti Hrvatske, što predstavlja potencijal za daljnji razvoj turističke ponude.

Uz samu Klišku tvrđavu, općina Klis ima i druge prirodne i kulturne znamenitosti koje bi se mogle staviti u funkciju turizma. Neke od njih su:

- Dio gornjeg toka rijeke Jadro zaštićen je kao posebni rezervat – ihtiološki

- Zeleni pojas uz rijeku Jadro je područje prirodne riječne vegetacije sa kvalitetnim grupama visokog zelenila (uključujući primjerke močvarnog čempresa zaštićenog kao botanički spomenik prirode)
- Trasa rimske ceste Salona – Klis sa arheološkim lokalitetima
- Antički nalazi sjeverno od Šuplje crkve
- Tragovi rimskog vodovoda koji presijecaju antičku cestu
- Arhitektura velikih obrađenih kamenih blokova i potpuno sačuvani segment vodovoda u kamenoj međi
- Jaka koncentracija rimske keramike, ulomci mozaika i obrađenih kamenih predmeta
- Jaka koncentracija keramike na velikim kamenim gomilama
- Villa rustica
- Plato iznad kuće Radić, jaka koncentracija antičkih pokretnih nalaza (freske, mozaici i dr.)
- Antička turnjačnica
- Ilijin potok od izvora Gornje Rupotine do ušća u Jadro – Šukica - jaka koncentracija arheoloških nalaza
- Crkva sv. Ivana Krstitelja u Kliškom polju – 13. stoljeće
- Crkva sv. Jure – srednjovjekovna crkvice
- Antičke nadsvođene grobnice istočno od Gornjih Rupotina
- Navolića kuće – srednjovjekovno naselje
- Markezina greda - željeznodobna gradina sa sačuvanim suhozidnim bedemom
- Prapovijesno naselje ispod sjeverne klisure tvrđave Klis
- Crkvice sv. Kate
- Župna crkva s poznatim Paraćevim freskama
- Turska Česma - kliška česma "Triju kraljeva" izgrađena za vrijeme turske vlasti nad Klisom, odnosno nakon njegova pada 1537. g.
- Vlačišta - ostaci trase antičke ceste Salona - Tilurium
- Klapavice - starokršćanska crkva
- Uvodići - Đukina jama - neolitički lokalitet
- Lovruša - ostaci arhitekture i srednjovjekovno groblje
- Srednjovjekovne utvrde - Mihovilovići
- Ruralno naselje Odže
- Ruralna cjelina Meštovići
- Prapovijesna gomila zapadno od Klis – Grla
- Prapovijesna gradina – Šutanj
- Lokalitet Crkvine i Krcine sjeverno od crkve sv. Mihovila, Konjsko – koncentracija od dvadeset prapovijesnih gomila
- Sa sjeverne strane puta Dugobabe – Konjsko - grupa od dvadesetak prapovijesnih gomila
- Crkva sv. Mihovila sagrađena je 1718. godine
- Barokni Kaštel Tartaglia
- Tradicijska arhitektura i gradnja u zaseocima Čulići, Šeravići i Lasići
- Kapela Sv. Ante u Prugovu iz 1709. godine
- Župna crkva sv. Ante Padovanskog u Prugovu iz 1880. godine
- Niz od sedam prapovijesnih gomila jugoistočno od zaseoka Šolajići
- Na južnoj padini brda Uca - veća kamena gomila promjera 20, a visine 4 m

- Na lokalitetu Prosine jame - grupa od petnaestak prapovijesnih gomila
- Crkva sv. Ante Padovanskog sa prapovijesnim gomilama iz 18. stoljeća u Vučevici
- Župna crkva Uznesenja Marijina u Brštanovu iz 1872. godine s nekropolom stečaka oko crkve
- Kulina u naselju Nisko – prapovijesna gradina.

U razdoblju od siječnja do listopada 2013. godine, općinu Klis posjetio je 51 strani turist, te je ostvareno 400 noćenja.

Potencijal općine Klis omogućava orijentiranost na sljedeće oblike turizma, koji bi se vrlo uspješno mogli spojiti u jedan cjelovit proizvod koji bi se sastojao od:

- **seoskog turizma:** tipičan život u tradicionalnim seoskim strukturama, smještaj u starim, renoviranim kućama, kontakt sa seljacima, lokalna gastronomija – pršut, sir iz mišine, janjetina, vina i drugi proizvodi iz poljoprivrede, vrta i obrta, živa tradicija, narodna muzika i narodni plesovi,
- **biciklističko - planinarskog odnosno aktivnog turizma:** sportovi prihvatljivi po okoliš (šetnje, biciklizam, jahanje, pecanje), a posebno atraktivni u vezi sa seoskim, prirodnim i kulturnim turizmom,
- **eko turizma** – podvrsta turizma u prirodi te obuhvaća svaki oblik turizma kod kojeg promatranje i uživanje u prirodi te susret s tradicionalnim kulturama u nedirnutim regijama predstavljaju glavnu motivaciju putovanja. Pritom putovanje prate mjere tumačenja i objašnjavanja te se podržava održavanje prirodnog okoliša,
- **kulturnog turizma** – upoznavanje osebujne kulture i povijesti Klisa (ciljana skupina gostiju koja ima određenu obrazovnu podlogu iz područja povijesti, koju posebno zanimaju utvrde i građevine iz ranijih razdoblja),
- **doživljajnog ili tematskog turizma** – potrebna je zanimljiva i napeta tematika koja se može inscenirati i koja se veže uz autentične događaje i sredine. Na području općine nalaze se stare utvrde, sela i imanja koja stvaraju slikovitu kulisu,
- **avanturistički turizam** – s obzirom na prirodne blagodatni područja (npr. planine Kozjak i Mosor),
- **studijски turizam** koji se može organizirati u obliku kampova i radionica za učenje tradicionalnih zanata za promoviranje kulturno-povijesne baštine ovog područja.

Između ovih proizvoda općina bi svakako mogla naći segment koji odgovara njenim potencijalima koje treba staviti u funkciju i povezati s „osnovnim turističkim proizvodom“ – Kliškom tvrđavom, njenom poviješću te značenjem Klisa kroz povijest za hrvatski i europski prostor. Osim toga svakako treba proraditi na marketingu tvrđave kao brenda ovog kraja oko kojeg bi trebalo razviti svekoliku turističku ponudu, od gastronomske, preko avanturističke i kulturne.

Selektivni oblici turizma predstavljaju veliku priliku za općinu Klis, s obzirom na turistički i gospodarski potencijal Kliškog polja, te relativno nedirnutu prirodnu i kulturnu baštinu zagorskog dijela općine. Ostaci arheološke baštine pretpovijesti i rimskog vremena mogu značajno doprinijeti raznolikosti turističke ponude i privlačenju većeg broja posjetitelja.

- Indeks razvijenosti: 86,93% prosjeka Republike Hrvatske
- 320 osoba zaposleno u 45 lokalnih poduzeća i 46 obrta
- Najviše poduzeća registrirano u djelatnostima trgovine na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala
- Najviše obrta registrirano u sektoru građevinarstva
- Najveći broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji
- Poljoprivredna proizvodnja je većinom namijenjena za osobne potrebe – neiskorišteni potencijal, posebno u funkciji turizma
- Planirani Tehnološki park Vučevica - budući nositelj i vodič tehnološkog razvoja industrijskog i poduzetničkog sektora Splitsko – dalmatinske županije
- Nedovoljni kapaciteti poduzetničke infrastrukture – predviđene dvije gospodarske zone nisu infrastrukturno opremljene niti u funkciji
- Poduzetnički inkubator osnovan 2014. godine - uloga: potpora postojećim i potencijalnim poduzetnicima u razvoju i provedbi njihovih poslovnih inicijativa te operativni pokretač lokalnog razvoja
- Nedovoljno iskorišteni turistički potencijali: tvrđava Klis, gastronomska ponuda, prirodna, kulturna i povijesna baština

5.5 Tržište rada

Stopa zaposlenosti u općini Klis iznosi 40,8%. Primjetan je veliki broj ekonomski neaktivnih osoba na području općine (50,6%) i to posebice među ženama (55,7%).

TABLICA 8: STANOVNIŠTVO OPĆINE KLIS STARIJE OD 15 GODINA PREMA IZVORIMA SREDSTAVA ZA ŽIVOT

Općina	Spol	Ukupno	Zaposleni	Nezaposleni	Ekonomski neaktivni
Klis	ukupno	3.973	1.622	340	2.011
	muškarci	1.978	898	180	900
	žene	1.995	724	160	1.111

Izvor: www.dzs.hr

Ekonomski neaktivne čine umirovljenici 55,3% (53,3% muškarci i 46,7% žene), osobe s obvezama u kućanstvu 13,4% (1,5% muškarci, 98,5% žene), učenici/studenti 17,6% (43,6% muškarci, 56,4% žene) te ostali neaktivni 13,7% (54% muškarci i 46% žene).

TABLICA 9: BROJ ZAPOSLENIH PO SEKTORIMA

NKD 2007. Sektor	Broj zaposlenih prema popisu stanovništva iz 2011. (referentna brojka)
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	4
Rudarstvo i vađenje	-
Prerađivačka industrija	105
Opskrba električnom energijom, plinom i parom	-
Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom	-
Građevinarstvo	11
Trgovina na veliko i malo; trgovina motornim vozilima	35
Prijevoz i skladištenje	25
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	-
Informacije i komunikacije	-
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	-
Poslovanje nekretninama	-
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	3
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	1
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	8
Obrazovanje	61
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	-
Umjetnost, zabava i rekreacija	7
Ostale uslužne djelatnosti	7

Izvor: www.dzs.hr

Tablica 9 prikazuje broj zaposlenih po sektorima u 2011. godini. Može se vidjeti kako je najviše zaposlenih u sektoru prerađivačke industrije, obrazovanja i trgovine na veliko i malo te trgovine motornim vozilima. U sektorima kao što su rudarstvo i vađenje, opskrba električnom energijom, opskrba vodom, djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, informacije i komunikacije, financijske djelatnosti, poslovanje nekretninama te djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi nema zaposlene niti jedne osobe.

Osim velikog broja neaktivnih, jedan od problema općine svakako je i nezaposlenost. Iako je stopa nezaposlenosti u općini Klis 2011. g. iznosila 17,3, što je manje od prosječne stope registrirane nezaposlenosti u RH (18,9) to je svakako problematika čije konkretne uzroke treba identificirati.

TABLICA 10: NEZAPOSLENOST U OPĆINI KLIS PO GODINAMA

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	I-X 2013
broj nezaposlenih	241	213	242	305	352	391	421
ulasci u evidenciju nezaposlenih	229	207	257	338	403	438	387
izlasci iz evidencije nezaposlenih	266	231	207	305	364	368	414
Od toga: zbog zapošljavanja	167	141	105	155	213	232	280
Izlaz iz radne snage	10	12	15	18	27	19	18
Odjava s evidencije i neprijavlivanje	89	68	78	103	88	93	87
Ostalo	0	10	9	29	36	24	29

Izvor: www.hzz.hr

Broj nezaposlenih je u konstantnom porastu od 2009. godine. Tijekom godina vidljivo je smanjenje udjela dobrovoljnog napuštanja evidencije HZZ-a, 2009. g. udio osoba koje su se svojevrijem prestale javljati bio je 38%, dok je 2012 iznosio 25%, a od I-X 2013 iznosi 21%. Udio osoba koje izlaze iz evidencije zbog zaposlenja od 2010. pokazuje stalni rast (2010. – 51%, 2011. – 59%, 2012. – 63%, I-X 2013. – 68%).

TABLICA 11: NEZAPOSLENI PREMA SPOLU I OBRAZOVANJU NA DAN 30.09.2013.

Općina	Ukupno	Muškarci	Žene	Osnovna škola	Srednja škola	Visoko obrazovanje
Klis	401	171	230	82	273	46

Izvor: www.hzz.hr

Najveći broj nezaposlenih ima završenu srednju školu (68%), a najmanje nezaposlenih je s višim i visokim obrazovanjem (11,5%). Taj podatak je u skladu sa strukturom stanovništva, iako je zabrinjavajuće da u strukturi stanovništva ukupno ima 10,1% osoba s višim i visokim obrazovanjem, a među nezaposlenima ih ima 11,5%. To može ukazivati na to da mladi ljudi završavaju studije koji nisu traženi, te bi općina kroz politiku stipendiranja možda mogla poticati studente koji studiraju deficitarne studije.

TABLICA 12: NEZAPOSLENI PREMA RODOVIMA ZANIMANJA NA DAN 30.09.2013.

Ukupno	401
znanstvenici	32

inženjeri i tehničari	45
službenici	49
uslužna zanimanja	67
zanimanja u obrtu	68
rukovatelji strojevima	35
jednostavna zanimanja	105

Izvor: www.hzz.hr

Najveći broj nezaposlenih ima jednostavna zanimanja, odnosno zanimanja za koja je dovoljna priučenost i koja su niske razine složenosti.

TABLICA 13: NEZAPOSLENI PREMA DOBI NA DAN 30.09.2013.

Općina	Ukupno	do 24 godine	25-34 godine	35-44 godina	45-54 godina	55 i više godina
Klis	401	88	83	94	79	67

Izvor: www.hzz.hr

Broj nezaposlenih podjednak je u svim dobnim grupacijama, mladih do 24 godine ima 22% nezaposlenih, što je više nego na razini SDŽ (17%) i RH (19,3). Budući da su mladi vrlo osjetljiva skupina na tržištu rada te da nezaposlenost mladih za sobom može povlačiti niz drugih problema (ovisnost, kriminalitet i sl.), Općina bi uz pomoć šire zajednice trebala djelovati na smanjenje nezaposlenosti mladih primjerice kroz korištenje sredstava namijenjenih poticanju zapošljavanja, samozapošljavanja i obrazovanja mladih; uključivanjem mladih u projekte od društvene koristi na razini Općine te sličnim akcijama. Značajan je i udio osoba starijih od 45 godina u ukupnom broju nezaposlenih na području općine te niska stupa radno aktivnog stanovništva. Ove brojke posebno su vezane uz stanovništvo u zagorskom dijelu općine gdje je broj nezaposlenih i neaktivnih najviši pa je i rizik od socijalne isključenosti znatno povećan u odnosu na "obalni" dio općine. Ova strategija predviđa niz intervencija koje bi trebali smanjiti rizike od socijalne isključenosti.

- Stopa zaposlenosti u općini Klis: 40,8%
- Veliki broj ekonomski neaktivnih osoba: 50,6%, posebice među ženama: 55,7%
- Broj nezaposlenih je u konstantnom porastu od 2009. godine, stopa nezaposlenosti 17,3% (2011. godina)
- Natprosječno velik udio nezaposlenih u skupini mladih do 24 godine i osoba starijih od 45. godina
- Najveći broj nezaposlenih ima jednostavna zanimanja, odnosno zanimanja za koja je dovoljna priučenost i koja su niske razine složenosti

5.6 Obrazovanje

Klis ima jednu osnovnu školu i četiri područne škole te dva dječja vrtića. Osnovna (pučka) škola u Klisu je postojala, utemeljena od vjerskih vlasti, sudeći po dokumentaciji, još od 1845. godine, a uoči Prvog svjetskog rata izgrađena je prva školska zgrada u Klisu (1909. godine).

Mreža dječjih vrtića važna je komponenta ravnomjernog razvoja predškolskog odgoja. U općini Klis - Megdan djeluje dječji vrtić Cvrčak s dva objekta, jedan u Klisu, a drugi u Prugovu. Obuhvat djece programom predškolskog odgoja i obrazovanja u općini Klis nije dovoljan i ne osigurava potrebne oblike socijalizacije najmlađih naraštaja.

OŠ Petra Kružića trenutno broji 364 učenika raspoređenih u 19 razrednih odjela i obuhvaća upisno područje mjesta Klis i veliki dio Dalmatinske zagore. OŠ Petra Kružića Klis pokriva školsko područje općine Klis, te selo Koprivno u općini Dugopolje i selo Gizdovac u općini Muć. Prije je nastava na tom području bila je organizirana u 11 škola, koje su zbog malog broja učenika postupno zatvarane. Sada, uz matičnu školu, djeluju i tri područne škole: u Prugovu, Konjskom i Klis – Kosi.

Nastava u područnoj školi (PŠ) Konjsko organizirana je u dva odjeljenja i to čistom odjeljenju za učenike prvog razreda, te kombiniranom odjeljenju za učenike drugog i trećeg razreda. Četvrti razred ovi učenici polaze u Matičnoj školi na Klis-Megdanu. Za organizaciju rada u matičnoj školi, kao i u PŠ Prugovo veliki problem predstavlja udaljenost pojedinih sela od škola (do 25 km) te udaljenost učeničkih domova od polazne stanice autobusa. Slaba prometna povezanost ovog područja s Klisom te Splitom onemogućava kvalitetniju komunikaciju roditelja s školom te organizaciju izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti.

Nastava u PŠ Konjsko organizirana je u dva odjeljenja i to čistom odjeljenju za učenike prvog razreda, te kombiniranom odjeljenju za učenike drugog i trećeg razreda. Četvrti razred ovi učenici polaze u Matičnoj školi na Klis-Megdanu. Ovoj školi na raspolaganju je samo jedna obnovljena učionica (preostali dio zgrade u opasnosti je od urušavanja krovništva te općenito ne omogućava primjerene uvjete rada), pa se stoga nastava mora organizirati u dvije smjene, što predstavlja nemale poteškoće u organizaciji nastave engleskog jezika i vjeronauka.

Nastava u PŠ Klis-Kosa organizirana je u jednoj četverorazrednoj kombinaciji. Učenici ove škole nastavu od petog do osmog razreda pohađaju u OŠ Don Lovre Katić u Solinu.

Budući da je nastava u područnim školama organizirana uglavnom u kombiniranim odjeljenjima (po dva i više razreda), postavlja se pitanje pedagoške opravdanosti i kvalitete nastave u takvim odjeljenjima. Moguća šteta dugoročno je zasigurno veća nego financijski trošak učiteljice/učitelja.

Srednjoškolsko školovanje učenici nastavljaju u drugim gradovima Splitsko – dalmatinske županije, a uglavnom u Splitu. Općina Klis stipendira učenike srednje škole i studente preddiplomskih, dodiplomskih i poslijediplomskih studija osobitog uspjeha u školovanju. Općina bi trebala osigurati kvalitetnu dostupnost škole svim učenicima na njenom području (primjerice kroz subvencionirani prijevoz). To je važno jer zbog nedostupnosti ili loše kvalitete obrazovanja, kao i nedostupnosti izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti kvaliteta života obitelji s djecom na takvim područjima vjerojatno se percipira niskom te može uzrokovati odljev stanovništva.

TABLICA 14: STANOVNIŠTVO STARO 15 I VIŠE GODINA PREMA NAJVIŠOJ ZAVRŠENOJ ŠKOLI I SPOLU, 2011.

Općina Klis	Spol	Ukupno
-------------	------	--------

	M	Ž	
Bez škole	20	96	116
1-3 razreda osnovne škole	9	52	61
4-7 razreda osnovne škole	109	218	327
Osnovna škola	337	398	735
Srednja škola	1.336	994	2.330
Visoko obrazovanje			
Stručni studij	81	122	203
Sveučilišni studij	77	108	185
Magisterij	7	4	11
Doktor znanosti	2	2	4
Ukupno	167	234	401
Nepoznato	3	-	3
UKUPNO	1.978	1.995	3.973

Izvor: www.dzs.hr

Gledajući prema završenoj školi u odnosu na SDŽ, kao i RH kvalifikacijska struktura je nepovoljnija. U općini Klis bez škole je ukupno 116 osoba, od toga 82,7% čine žene. Osnovnu školu ima završeno 735 osoba, i to su podjednako muškarci i žene. Najviše je osoba sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem, njih 2.330 od čega su 57,33% muškarci. Posebno je zabrinjavajući mali udio osoba s višim i visokim obrazovanjem jer su one najčešće nositelji razvoja, te bi možda Općina kroz adekvatniju politiku stipendiranja mogla pokušati povećati njihov udio. U općini Klis broj visokoobrazovanih osoba iznosi 401, i većinom su to žene čiji udio iznosi 58%.

TABLICA 15: PISMENOST STANOVNIŠTVA OPĆINE KLIS, 2011.

Spol	Ukupno	Svega	
		Nepismeni	Postotak u ukupnom
M	2.144	11	0,5
Ž	2.144	59	2,8
Ukupno	4.288	70	1,6

Izvor: www.dzs.hr

Što se tiče pismenosti stanovništva, u općini Klis je prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. godine bilo 70 nepismenih osoba, od čega 84,29% čine žene.

Na području općine Klis, obrazovanje odraslih do sada nije bilo značajnije zastupljeno osim u neformalnim oblicima kroz organizacije civilnog društva te ad-hoc obrazovne aktivnosti lokalnih škola i predškolskih ustanova. Uzevši u obzir relativno nisku razinu obrazovanja kod lokalne populacije te njihov udio u ukupnom broju nezaposlenosti, potrebno je posvetiti pažnju provedbi

prilagođenih formalnih, neformalnih i informalnih programa obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja.

- Nedovoljan obuhvat djece programom predškolskog odgoja i obrazovanja koji ne osigurava potrebne oblike socijalizacije najmlađih naraštaja
- Velika udaljenost pojedinih sela od škola (do 25 km) te udaljenost učeničkih domova od polazne stanice autobusa - onemogućava kvalitetniju komunikaciju roditelja s školom i organizaciju izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti
- Nastava u područnim školama uglavnom organizirana u kombiniranim odjeljenjima – nepovoljno utječe na kvalitetu nastave
- Srednjoškolsko obrazovanje učenici nastavljaju uglavnom u Splitu
- Općina Klis stipendira učenike srednje škole i studente preddiplomskih, dodiplomskih i poslijediplomskih studija osobitog uspjeha u školovanju
- Nepovoljna kvalifikacijska struktura stanovništva u odnosu na županijsku i državnu razinu: 31,18% stanovništva s maksimalno završenom osnovnom školom, samo 10,09% stanovništva s nekim oblikom visokog obrazovanja

5.7 Ostala društvena infrastruktura

Zdravstvena zaštita području općine Klis većinom je organizirana je kroz djelovanje Doma zdravlja Solin. U općini Klis djeluje specijalistička ordinacija obiteljske medicine dr. Ante Radoš te centar za rehabilitaciju ovisnika o drogama (Reto centar – Prijatelji nade). Također, u Klisu djeluju i dvije privatne stomatološke ordinacije i jedna ljekarna. Za ostale usluge, stanovnici općine se u većoj mjeri služe zdravstvenim uslugama na županijskoj razini čija se infrastruktura sastoji od bolnica, domova zdravlja, ljekarni, privatnih praksa i Županijskog zavoda za javno zdravstvo.

U općini Klis ne postoji Centar za socijalnu skrb niti ustanove socijalne skrbi. Solinska podružnica Centra za socijalnu skrb pokriva svojim uslugama stanovništvo Klisa, dok stanovništvo može koristiti ostale usluge socijalne skrbi u Splitu i ostalim gradovima županije.

U općini Klis djeluje nekoliko kulturno – umjetničkih udruga. Među njima, najznačajnije su svojim djelovanjem sljedeće:

1. Kulturno glazbeno društvo Mosor
2. Hrvatsko društvo Trpimir
3. Filmska klapa
4. Povijesna postrojba Kliški uskoci
5. Likovna udruga Art Clissa
6. Ženska klapa Besida.

Od ostalih udruga, značajne su:

1. Udruga DDK (dobrovoljnih davatelja krvi) Klis
2. Lovačka udruga Svećurje

3. Udruga maslinara Lotnjak
4. Moto klub Slobodni jahači
5. Molitvena zajednica Dobri pastir
6. Udruga pčelara
7. Dobrovoljno vatrogasno društvo DVD Klis
8. Dobrovoljno vatrogasno društvo DVD Zagora, Vučevica
9. Udruga umirovljenika Klis
10. Boćarska udruga Ozrna.

Od sportskih organizacija koje okupljaju znatan broj članova i članica svih uzrasta, najznačajnije su:

1. Nogometni klub Uskok (igralište na Klis-Megdanu),
2. Boksачki klub Klis,
3. Šahovski klub sv. Vid,
4. Malonogometna udruga Klis,
5. Karate klub Petar Kružić
6. Malonogometna udruga Brštanovo
7. Nogometni klub Prugovo
8. Konjički klub Broćanac
9. Judo klub Tempo
10. Gimnastički klub Dalmacija.

- Od primarne zdravstvene zaštite, u općini Klis prisutna ordinacija obiteljske medicine i dvije stomatološke ambulante – za ostalu zdravstvenu skrb stanovnici odlaze u Solin, Split i druga mjesta u županiji
- U Klisu nema Centra za socijalnu skrb niti drugih ustanova socijalne skrbi
- Aktivne kulturno – umjetničke i ostale udruge
- Aktivne sportske udruge

6 SWOT analiza

Radna skupina za izradu Strategije razvoja općine Klis izradila je SWOT analizu, odnosno analizu snaga i slabosti (unutarnji faktori) te prilika i prijetnja (vanjskih) u sklopu koje su obuhvaćena ključna područja razvoja Općine poput komunalne infrastrukture, poduzetništva, turizma, obrazovanja i društvenog razvoja.

TABLICA 16: SWOT ANALIZA RAZVOJNIH PODRUČJA OPĆINE KLIS

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Zreli projekti u području cestogradnje i odvodnje • Povezanost s glavnim prometnim pravcima • Relativno razvijena prometna infrastruktura • Dostupnost poslovnih/gospodarskih zona • Postojeći prostori u općini za razvoj poslovne i društvene infrastrukture • Postojeća turistička infrastruktura • Dovoljan broj projektnih ideja • Povoljan prometni položaj (blizina Splita) • Zemljište pogodno za razvoj gospodarstva • Prostorni plan omogućava rast gospodarstva • Dovoljan broj poslovnih zona u PP • Poljoprivredno zemljište • Tradicionalni proizvodi • Tvrđava Klis kao pokretač razvoja turizma • Resursi za aktivni turizam • Bogata nematerijalna baština • Turistički resursi Zagore i Kliškog polja • Registriran i aktivan veliki broj udruga • Postojeća društvena infrastruktura • Mreža osnovnih škola i predškolskih 	<ul style="list-style-type: none"> • Loše stanje prometnica u ruralnom području • Poslovna infrastruktura nije funkcionalna • Nedovoljna iskorištenost obnovljivih izvora energije • Devastiranost objekata turističke infrastrukture i loš pristup istima • Neriješeni imovinsko-pravni odnosi • Nedostatna sredstva za sufinanciranje projekata • Nepostojanje timova osposobljenih za vođenje EU projekata • Nema zrelih projekata (svi u idejnoj fazi) • Nepostojanje kapaciteta za lokalni razvoj • Prometni položaj nije iskorišten za privlačenje investitora • Poslovne zone nisu u funkciji • Nedovoljno razvijena poljoprivreda • Nedostatak interesa i znanja o razvoju i plasmanu tradicionalnih proizvoda • Neumreženost proizvođača poljoprivrednih proizvoda • Tvrđava nije iskorištena kao ključni pokretač turizma u općini • Nema dovoljno turističkih proizvoda

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> ustanova • Tradicija i ljudski potencijal u sektoru obrazovanja • Postojeće kulturne manifestacije i tradicija njihova održavanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nerazvijena društvena infrastruktura • Nedostatan kapacitet predškolskih ustanova • Nedostatni kulturni i sportski sadržaji za lokalno stanovništvo • Nema razvoja ljudskih potencijala • Nedovoljna aktivnost u području obrazovanja odraslih • Nedostatne politike socijalnog uključivanja • Neravnomjerno razvijena IT infrastruktura • Nema projekata za socijalno uključivanje i zapošljavanje

Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> • Sredstva iz EU fondova za lokalni razvoj • Ulazak u EU • Potencijalno veliki interes investitora • Blizina velikih gospodarskih središta • Projekt razvoja tehnološkog parka u Vučevici prepoznat kao županijski prioritet • Mogućnost uključivanja u LAG i korištenje pogodnosti LEADER pristupa • Potražnja za turističkim uslugama u širem području općine • Potražnja za selektivnim oblicima turizma • Sredstva za socijalne usluge i usluge zapošljavanja • Decentralizacija socijalnih i drugih javnih usluga 	<ul style="list-style-type: none"> • Snažnija konkurencija na razini zemalja članica (gospodarstvo) • Konkurencija drugih općina • Zakonodavni okvir za poduzetništvo previše rigidan • Poduzetnička klima nije poticajna • Tromost sustava na nacionalnoj razini • Česte promjene politika na nacionalnoj razini

Strategijom razvoja općine Klis naglasak je stavljen na rješavanje utvrđenih slabosti koristeći snage općine i utvrđene prilike koje okruženje pruža, imajući u vidu prijetnje koje je potrebno izbjeći.

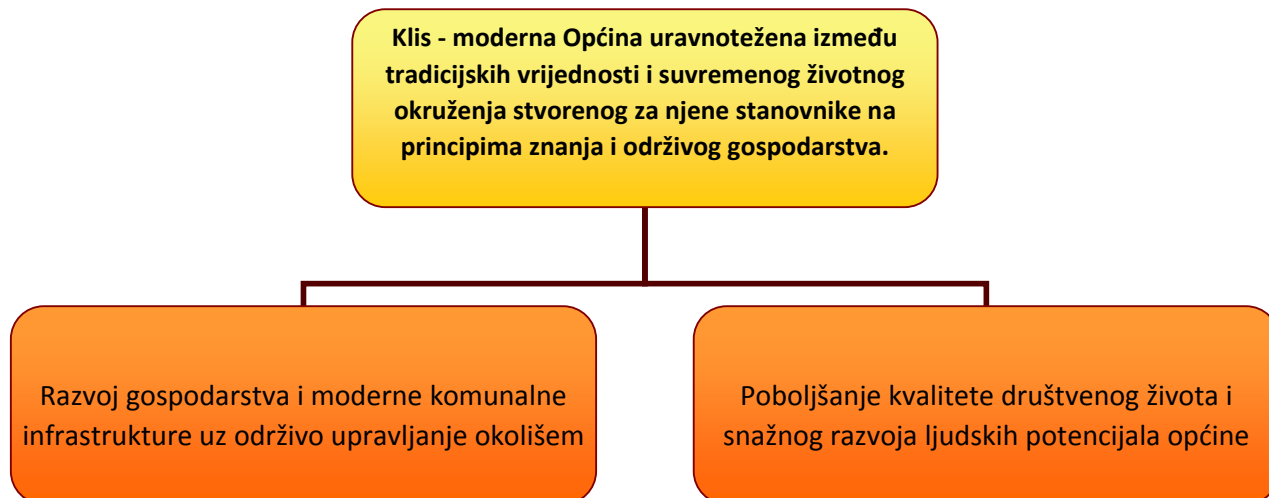
7 Vizija i strateški ciljevi

Vizija razvojne Strategije općine Klis predstavlja željenu sliku društveno-gospodarskog stanja Općine nakon ostvarenja prioriteta i provedbe zadanih mjera koji su identificirani ovim dokumentom. Uzajamna ravnoteža svih spomenutih čimbenika koji mogu pozitivno doprinijeti održivom rastu Općine od presudne je važnosti za stanovnike kao i za unaprjeđenje postojećeg životnog standarda. Stoga vizija, kao i strateški ciljevi određeni ovim dokumentom prvenstveno nastoje potaknuti one aktivnosti koje su usmjerene na stvaranje poticajnih životnih uvjeta, podizanje kvalitete obrazovanja, stvaranje radnih mjesta i sprječavanje odljeva stanovništva.

Tako postavljena perspektiva koja obuhvaća sve životno važne aspekte ove zajednice kao i pitanje uloge svih pojedinaca kao glavnih nositelja lokalnog identiteta područja upućuje na sljedeću viziju razvoja općine Klis:

Klis - moderna Općina uravnotežena između tradicijskih vrijednosti i suvremenog životnog okruženja stvorenog za njene stanovnike na principima znanja i održivog gospodarstva.

Strateški ciljevi Strategije razvoja Općine Klis predstavljaju ključne teme lokalnog razvoja te sadrže konzistentan i sažeti opis namjeravanih ishoda razvojnih nastojanja s jasno izraženim postignućima koja proizlaze iz vizije.

Ciljevi se ostvaruju kroz prepoznate prioritetne razvojne teme Općine Klis i konkretne operative mjere. Ciljevi, prioriteti i mjere međusobno se prožimaju i zajednički doprinose ostvarenju vizije lokalnog razvoja. Predstavljaju ključni dio Strategije, njegovu intervencijsku logiku prikazanu na mjerljiv način.

Ovdje donosimo pregled intervencijske logike strategije:

<p>Strateški cilj Razvoj gospodarstva i moderne komunalne infrastrukture uz održivo upravljanje okolišem</p>	<p>1. Izgraditi i poboljšati postojeću komunalnu i okolišnu infrastrukturu uz promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije</p>	<p>Mjera 1.1: Poboljšati sustav vodoopskrbe i odvodnje</p>
		<p>Mjera 1.2: Dovršiti izgradnju kanalizacijskog sustava</p>
		<p>Mjera 1.3: Poboljšati kvalitetu prometnica i prometnu povezanost</p>
		<p>Mjera 1.4: Razviti okolišnu infrastrukturu</p>
	<p>2. Potaknuti razvoj gospodarstva i novih radnih mjesta</p>	<p>Mjera 2.1: Razviti poduzetničku infrastrukturu</p>
		<p>Mjera 2.2: Osigurati kontinuiranu i organiziranu potporu poduzetnicima</p>
		<p>Mjera 2.3: Promovirati samozapošljavanje u poljoprivredi i turizmu</p>
	<p>3. Razviti ponudu ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima i kulturnoj baštini</p>	<p>Mjera 3.1 Revitalizacija i turistička valorizacija tvrđave Klis</p>
		<p>Mjera 3.2 Razvoj novih turističkih sadržaja/proizvoda temeljenih na tradiciji</p>
		<p>Mjera 3.3 Izgradnja smještajnih kapaciteta</p>

<p>Strateški cilj Poboljšanje kvalitete društvenog života i snažnog razvoja ljudskih potencijala općine</p>	<p>4. Osigurati društvene sadržaje i infrastrukturu za bolju kvalitetu života stanovnika općine Klis</p>	<p>4.1 Izgradnja društvene infrastrukture</p>
		<p>4.2 Razviti i provesti program socijalnog uključivanja stanovništva u ruralnom području</p>
	<p>5. Poboljšati kvalitetu obrazovanja te omogućiti stjecanje znanja i vještina kroz čitav život</p>	<p>5.1 Obnova infrastrukture za predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje</p>
		<p>5.2 Provedba programa obrazovanja za bolju zapošljivost i uključenost</p>

8 Prioriteti i mjere

Na temelju provedene SWOT analize te definirane vizije i strateških ciljeva, općina Klis odredila je sljedeće prioritete i mjere za programsko razdoblje 2014. – 2020.

Za svaki od prioriteta definirane su potencijalne aktivnosti/projekti koje bi trebalo provesti u svrhu ostvarivanja svake mjere.

Prioritet 1: Izgraditi i poboljšati postojeću komunalnu i okolišnu infrastrukturu uz promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije.

Mjera 1.1: Poboljšati sustav vodoopskrbe i odvodnje	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja sustava vodoopskrbe visoke zone naselja Klis • Izgradnja sustava vodoopskrbe za naselje Vučevica • Izgradnja vodovoda Bašići
Nositelj mjere:	Općina Klis
Troškovi provedbe:	9.000.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	Program ruralnog razvoja 95%, proračun općine 5%, proračun županije, državni proračun

Mjera 1.2: Dovršiti izgradnju kanalizacijskog sustava	
Aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> • Odvodnja Belimovača-Megdan • Odvodnja Megdan-tunel • Izgraditi sekundarnu kanalizaciju općine Klis • Projekt kanalizacije za naselje Greben
Nositelj mjere:	Općina Klis
Troškovi provedbe:	35.500.000,00
Mogući izvori financiranja:	Program ruralnog razvoja 95%, proračun općine 5%, proračun županije, državni proračun

Mjera 1.3: Poboljšati kvalitetu prometnica i prometnu povezanost	

Aktivnosti/projekt:	<ul style="list-style-type: none"> • Cesta Megdan-Belimovača • Cesta Mezanovci • Sanacija nerazvrstanih cesta • Proširenje i povećanje kapaciteta lokalne ceste Klis Kosa kroz Majdan
Potencijalni prijavitelji:	Općina Klis/županijske ceste
Troškovi provedbe:	12.500.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	Program ruralnog razvoja 95%, proračun općine 5%, proračun županije, državni proračun.

Mjera 1.4: Razviti okolišnu infrastrukturu	
Aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> • Sanacija ilegalnih deponija • Izgraditi deponij inertnog otpada • Uređenje obale rijeke Jadro • Zaštita izvorišta rijeke Jadro • Energetska učinkovitost zgrada u javnom i privatnom vlasništvu
Potencijalni prijavitelji:	Općina Klis, Grad Solin
Troškovi provedbe:	6.500.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	EFRR: 55%, FZOE, proračun općine 5%, proračun županije, državni proračun (MZO):40%

Prioritet 2: Potaknuti razvoj gospodarstva i novih radnih mjesta

Mjera 2.1: Razviti poduzetničku infrastrukturu	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Tehnološki park Vučevica • Poslovna zona Kurtovići • Daljnji razvoj Poduzetničkog inkubatora

Potencijalni prijavitelji:	Splitsko-dalmatinska županija, Općina Klis, Poduzetnički inkubator Klis
Troškovi provedbe:	41.000.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	EFRR 75%, proračun županije, državni proračun, općina

Mjera 2.2: Osigurati kontinuiranu i organiziranu potporu poduzetnicima	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Izvedba programa inkubatora • Program privlačenja investicija • Razviti projekte poticanja/edukacije poduzetnika • Osposobiti stručnjake za potporu poduzetnicima i gospodarstvu
Potencijalni prijavitelji:	Poduzetnički inkubator Klis
Troškovi provedbe:	1.500.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	EFRR, MINPO, MINGO, općina

Mjera 2.3: Promovirati samozapošljavanje u poljoprivredi i turizmu	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj agroturizma u kliškom polju • Samozapošljavanje u poljoprivredi
Potencijalni prijavitelji:	Poduzetnički inkubator Klis
Troškovi provedbe:	9.000.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	EFRR, ESF, općina, županija, državni proračun.

Prioritet 3: Razviti ponudu ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima, kulturnoj i prirodnoj baštini

Mjera 3.1: Revitalizacija i turistička valorizacija tvrđave Klis	
Aktivnosti/projekt:	<ul style="list-style-type: none"> • Multimedijalni centar Klis • Obnova, sanacija i turistička valorizacija Kliške tvrđave

Potencijalni prijavitelji:	Općina Klis, TZ Klis, Splitsko-dalmatinska županija
Troškovi provedbe:	38.000.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	EFRR, Program ruralnog razvoja, općina, županija, državni proračun.

Mjera 3.2: Razvoj novih turističkih sadržaja/proizvoda temeljenih na tradiciji	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Revitalizacija i povezivanje sakralne baštine • Revitalizacija turističkih potencijala zagorskog dijela općine Klis • Uskočka oružarnica • Poboljšanje kompetencija lokalnih OPG-ova za razvoj turističkih sadržaja
Potencijalni prijavitelji:	Općina Klis
Troškovi provedbe:	16.125.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	EFRR, Program ruralnog razvoja, općina, županija, državni proračun.

Mjera 3.3: Izgradnja smještajnih kapaciteta	
Aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja hotela u Klisu • Izgradnja planinarskom doma/skloništa na Markezinoj gredi
Potencijalni prijavitelji:	Općina Klis, privatni investitor
Troškovi provedbe:	30.000.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	EFRR, privatni investitor, općina

Mjera 3.4: Razvoj kompetencija za bavljenje turizmom	
Aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja kapaciteta TZ • Edukacija OPG-a za bavljenje turizmom
Potencijalni prijavitelji:	Općina Klis, privatni investitor

Troškovi provedbe:	Potrebno definirati
Mogući izvori financiranja:	EFRR, Program ruralnog razvoja, privatni investitor, općina

Prioritet 4: Osigurati kvalitetnije sadržaje i društvenu infrastrukturu za lokalno stanovništvo

Mjera 4.1: Izgradnja društvene infrastrukture	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Uređenje i novi vizualni identitet centra Klisa • Razvoj sadržaja i uređenje domova kulture • Revitalizacija zapuštene obrazovne infrastrukture • Izgradnja nogostupa u Prugovu • Izgradnja autobusnih stanica na području općine Klis • Izgradnja vatrogasnog poligona Vučevica • Izgradnja čitaonice i knjižnice • Proširenje groblja • Ostala socijalna infrastruktura
Potencijalni prijavitelji:	Općina Klis, Poduzetnički inkubator Klis
Troškovi provedbe:	9.700.000,00
Mogući izvori financiranja:	EFRR, Program ruralnog razvoja, općina, županija, ESF

Mjera 4.2: Razviti i provesti program socijalnog uključivanja stanovništva u ruralnom području	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Mobilni timovi • Program pružanja socijalnih usluga
Potencijalni prijavitelji:	Općina Klis, CZSS, HZZ, udruge
Troškovi provedbe:	9.100.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	ESF i državni proračun 90%, općina 10%.

Prioritet 5: Poboljšati kvalitetu obrazovanja te omogućiti stjecanje znanja i vještina kroz čitav život

Mjera 5.1: Obnova infrastrukture za predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja novog vrtića • Sanacija PŠ škole • Uređenje školskih dvorišta
Potencijalni prijavitelji:	OŠ Klis, Općina Klis
Troškovi provedbe:	3.600.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	ESF, Program ruralnog razvoja, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, državni proračun

Mjera 5.2: Provedba programa obrazovanja za bolju zapošljivost i uključenost	
Aktivnosti/projekti:	<ul style="list-style-type: none"> • Programi vannastavnih aktivnosti za djecu i mlade • Programi obrazovanja za nezaposlene i neaktivne
Potencijalni prijavitelji:	OŠ Klis, Poduzetnički inkubator Klis, udruge
Troškovi provedbe:	500.000,00 kn
Mogući izvori financiranja:	ESF, proračun

9 Provedba strategije: institucionalni i financijski okvir

9.1 Organizacijska struktura za provedbu Strategije

Preduvjet za uspješno provođenje razvojne Strategije općine Klis, osim povoljnih vanjskih čimbenika, svakako je uspostava kvalitetne provedbene strukture koja će nositi svu odgovornost za uspješnu realizaciju Strategije. S obzirom na međusobnu ovisnost pojedinih mjera kao i samu koherentnost dokumenta, uvjet održivosti provedbe nameće potrebu za primjenom sustavnog i dobro organiziranog pristupa usmjerenog na realizaciju svih aktivnosti na operativnoj razini Strategije.

Cjelokupno upravljanje Strategijom na razini donošenja odluka odgovornost je Općine Klis. Općina Klis na čelu s načelnikom, odgovorna je za uspješnu provedbu Strategije prema objektivno provjerljivim pokazateljima navedenim u poglavlju 10. Strategije. Odgovornosti i uloga Općine Klis u provedbi Strategije:

- uspješna provedba prepoznatih prioriteta i mjera Strategije,
- odgovornost za predviđeni utjecaj Strategije na lokalno stanovništvo, poduzetnike i ostale relevantne dionike,
- osigurati sredstva, materijalna i ljudski potencijal, za provedbu mjera Strategije,
- ocjenjivati učinkovitost Strategije na godišnjoj razini,
- donositi odluke o promjeni, reviziji i unaprjeđenju Strategije u skladu s godišnjim izvještajem o provedbi Strategije,
- izvještavati Vijeće općine Klis o provedbi Strategije,
- organizirati redovne javne konzultacije sa svim dionicima o provedbi strategije,
- ocjenjivati učinak strategije na polovini perioda predviđenog za provedbu, te na njenom završetku.

Odgovornost Općine Klis (načelnika) na strateškoj je razini. Operativna provedbena struktura ustrojiti će se unutar jedinice lokalne samouprave (općina Klis) i započet će s radom u vidu proširenja opsega i vrste poslova iz postojećeg djelokruga. Za tu svrhu osnovano je posebno tijelo - **Poduzetnički inkubator Klis** - koji ima za cilj pružiti podršku razvoju poduzetništva u općini, ali će biti zadužen i za cjelokupno operativno upravljanje lokalnim razvojem te stoga i koordinaciju provedbe svih mjera unutar Strategije.

Osnovni zadaci novoosnovanog inkubatora, a vezano uz provedbu strategije sastoje se od slijedećih uloga i odgovornosti:

- operativna odgovornost za provedbu strategije,
- praćenje i evaluacija (interna evaluacija i koordinacija vanjske evaluacije) strategije,
- koordinacija dionika zaduženih za provedbu pojedinih mjera strategije,
- izrada Akcijskog plana provedbe Strategije na godišnjoj razini,
- izvještavanje o provedbi Strategije na godišnjoj razini

- koordinacija dionika prilikom provedbe pojedinih mjera Strategije
- pomoć pri sastavljanje stručnih timova za provođenje mjera, pripremi i provođenju mjera (nadzorna funkcija),
- pružati tehničku pomoć stručnim timovima u provedbi konkretnih mjera/projekata.

Ove dvije provedbene razine omogućit će efikasnu koordinaciju ukupnih nastojanja lokalnog razvoja, ali sudjelovanje ostalih dionika na vrlo operativnoj razini također je predviđeno ovom Strategijom i to u dijelu odgovornosti za provedbu pojedinih mjera. Kompetencije, kapaciteti i mandat različitih dionika u općini Klis odredili su i njihovu ulogu u provedbi Strategije, npr. TZ Klis bit će zadužena za ukupnu koordinaciju svih mjera povezanih s razvojem turizma na području općine.

Poduzetničkim inkubatorom upravljat će direktor / voditelj koji će biti zadužen za podršku u formiranju odgovarajućih projektnih timova odgovornih za provođenje planiranih aktivnosti za svaku pojedinu mjeru. Projektni se timovi sastoje ili surađuju sa stručnjacima unutar same jedinice lokalne samouprave (jedinstveni upravni odjel), predstavnicima ciljnih skupina na koje se mjera odnosi, ali i s vanjskim stručnim suradnicima te predstavnicima gospodarskih subjekata, jedinice regionalne samouprave, javnih institucija, organizacija civilnoga društva i sl. Ovisno o nastalim potrebama prilikom provođenja mjera, na svakom projektu mogu sudjelovati i vanjski suradnici koji će projektom upravljati / koordinirati ili pružati operativnu podršku djelatnicima Odjela za provedbu razvojnih projekata.

9.2 Financijski okvir (izvori financiranja)

Bitna funkcija Općine Klis sastoji se u izradi financijskog okvira koji će omogućiti realizaciju strateških ciljeva uz minimalno opterećenje općinskog proračuna. Kako bi se ostvarili prioriteti prepoznati u Strategiji, općina će na optimalan način realizirati financiranje projekata koristeći sredstva iz sljedećih izvora: (i) proračun Općine Klis, (ii) proračun jedinice regionalne samouprave, (iii) sredstva nacionalnih razvojnih programa (Ministarstva, agencije) i (iv) EU fondovi te ostali međunarodni izvori financiranja.

Ukupni iznos troškova identificiranih za provedbu mjera Strategija (bez niza mjera koje zahtijevaju detaljni izračun, a nakon što se definira opseg projekata) je 223.525.000,00 kn. Pretpostavka je da će u ukupnom iznosu sufinanciranja s oko 5% sudjelovati sama općina i druge organizacije na njenom području, dok bi se 27% trebalo financirati iz sredstava Splitsko-dalmatinske županije (predviđeno za projekte od županijske važnosti kao što su tvrđava Klis i Tehnološki park Vučevica). Najveći udio u sufinanciranju projekata otpada na EU fondove, 51%, što je realna procjena, uzevši u obzir kapacitete općine te iznose sufinanciranja za različite programe strukturnih fondova te Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Procjena je da će u ukupnom iznosu sufinanciranja, privatni investitori sudjelovati sa 17%, što odgovara planiranoj investiciji izgradnje hotela u Klisu.

Kako su sredstva EU fondova najizdašniji potencijalni izvor financiranja ovdje donosimo pregled najznačajnijih programa:

Naziv	Europski fond za regionalni razvoj (ERDF)
Opis	Cilj ERDF-a, fonda namijenjenog EU zemljama članicama, je ojačati gospodarsku i socijalnu koheziju u Europskoj Uniji smanjivanjem nejednakosti između regija. U načelu, kroz ERDF se može financirati:

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Pomoć (malim i srednjim) poduzećima u svrhu stvaranja održivih radnih mjesta; ○ Infrastruktura povezana s istraživanjem i razvojem, telekomunikacijama, okolišem, energijom i prometom; ○ Financijski instrumenti poput fondova za lokalni razvoj kojima se potiče regionalni i lokalni razvoj te potiče suradnja između gradova i regija; ○ Tehnička pomoć.
Uvjeti sudjelovanja	<p>Republika Hrvatska ima pristup Europskom fondu za regionalni razvoj po svom ulasku u EU kao zemlja članica. Namjena sredstava iz Europskog fonda za regionalni razvoj ovisit će o operativnim programima koje će Hrvatska definirati za određena područja. Još se ne zna točno koliko će sredstava biti Hrvatskoj na raspolaganju iz ERDF-a (pretpostavlja se da će za razdoblje od 2014. do 2020. godini Hrvatskoj biti na raspolaganju 11,7 milijardi eura iz strukturnih fondova i Kohezijskog fonda), ali se zna da će postotak sufinanciranja iz fonda biti iznad 75% za neprofitne projekte, a za profitne (poduzeća i investicije s više od 25% dobiti) od 10% do 50%.</p>
Vrste projekata koji se mogu financirati	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kapitalna ulaganja u poslovnu, turističku i kulturnu infrastrukturu; ○ Poticanje poduzetništva; ○ Poboljšanje gospodarskog potencijala ○ Razvoj turizma temeljenog na prirodnim resursima i kulturnoj baštini

Naziv	Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD)
Opis	<p>Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD) dostupan je Republici Hrvatskoj nakon pristupa članstvu u EU. Za sada se za njegovu provedbu pripremalo kroz program IPARD. Njegov cilj je, u skladu sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom, financirati programe ruralnog razvoja zemalja članica Unije. EAFRD se usredotočuje na četiri prioritetne osi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Poboljšanje konkurentnosti sektora poljoprivrede i šumarstva; 2. Poboljšanje okoliša i krajolika; 3. Kvaliteta života u ruralnim područjima i diversifikacija ruralnog gospodarstva; 4. LEADER pristup.
Uvjeti sudjelovanja	<p>Za pretpostaviti je da će uvjeti financiranja iz EAFRD-a biti slični onima koji su sada na raspolaganju u sklopu IPARD-a. U tom slučaju, na raspolaganju će biti sljedeća financijska sredstva koja su relevantna za ovaj projekt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. financijska sredstva za provedbu LEADER pristupa, za LAG-ove koji su se

	<p>osnovali i koji su izradili svoju lokalnu strategiju ruralnog razvoja, u svrhu poboljšanja ruralnih životnih i radnih uvjeta, stvaranja novih, održivih mogućnosti zarade, očuvanja i stvaranja novih radnih mjesta te diversifikacije gospodarskih djelatnosti;</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. financijska sredstva za poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture, poput izgradnje, rekonstrukcije ili opremanja sustava kanalizacije i/ili pročišćavanja otpadnih voda ili izgradnje i/ili rekonstrukcije javnih lokalnih nerazvrstanih cesta; 3. financijska sredstva za diversifikaciju i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti, kroz ruralni turizam, tradicijske obrte, izravnu prodaju poljoprivrednih proizvoda ili njihovu preradu. <p>Sredstva su namijenjena za LAG-ove, jedinice lokalne samouprave do 10.000 stanovnika te fizičke i pravne osobe registrirane za određenu djelatnost u rangu mikro-poduzeća. Iznos sufinanciranja se kreće od 50% do 100%.</p>
<p>Vrste projekata koji se mogu financirati</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Projekti ulaganja u malu infrastrukturu poput lokalnih cesta ili kanalizacije/ pročišćavanja otpadnih voda koje predlažu jedinice lokalne samouprave; ○ Ulaganja u društvenu i obrazovnu infrastrukturu ○ Rekonstrukcija kulturnih/ prirodnih dobara u svrhu turizma, opremanje eko-sela, druga mala turistička infrastruktura, projekti osposobljavanja stanovništva za pružanje usluga u turizmu. ○ Privatna ulaganja pojedinačnih poduzetnika u opremanje ugostiteljskih ili smještajnih kapaciteta, u opremu potrebnu za tradicionalnu obrtničku proizvodnju, u opremu za prerađivanje.

Naziv	Europski socijalni fond (ESF)
<p>Opis</p>	<p>Svrha Europskog socijalnog fonda (ESF-a), namijenjenog EU članicama, je postići visoku razinu zaposlenosti, ravnopravnost između muškaraca i žena, održivi razvoj te ekonomsku i socijalnu koheziju. ESF se usredotočuje na:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. prilagodbu radnika i poduzeća – cjeloživotno učenje, stvaranje i širenje inovativnih organizacija rada; 2. olakšavanje pristupa zapošljavanju nezaposlenim osobama, tražiteljima zaposlenja, ženama, ostalim teško zapošljivim skupinama; 3. socijalnu integraciju osoba u nepovoljnom položaju i suzbijanje diskriminacije na radnom mjestu; te 4. osnaživanje ljudskog kapitala kroz reforme obrazovnog sustava i mreže obrazovnih ustanova.

Uvjeti sudjelovanja	Prihvatljivi prijavitelji projekta mogu biti jedinice lokalne samouprave, javne ustanove, poslodavci, obrazovne ustanove ili udruge. Iznos sufinanciranja može biti i preko 80%, ovisno o cilju konvergencije, odnosno razvijenosti regije.
Vrste projekata koji se mogu financirati	<ul style="list-style-type: none"> ○ Osposobljavanje stanovništva (nezaposlenih osoba, žena) za bolji pristup tržištu rada; ○ Projekti poticanja poduzetništva, uključujući samozapošljavanje; ○ Kreiranje novih obrazovnih programa u skladu s potrebama lokalnog tržišta rada ○ Poboljšanje sustava obrazovanja na svim razinama; razvoj novih programa, opremanje učionica i praktikuma, edukacija nastavnika.

9.3 Usklađenost strategije s nacionalnim i regionalnim politikama

Strategija razvoja općine Klis napravljena je prateći smjernice *Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje od 2011. do 2013. godine* koje nalažu da se lokalni sudionici razvojnog procesa stave u središte razvoja njihovih područja, budući da mnogo jasnije razumiju teškoće s kojima se susreću te da se tijekom provedbe tog procesa trebaju osposobiti za rješavanje razvojnih izazova svojih područja. U procesu izrade Strategije razvoja općine Klis, uzeti su obzir ciljevi postavljeni Strategijom regionalnog razvoja Republike Hrvatske, posebno oni koji se odnose na Jadransku Hrvatsku, kao NUTS 2 regiju kojoj općina Klis pripada. Prioriteti Strategije regionalnog razvoja kojima Strategija razvoja općine Klis pridonosi te odnosne mjere kojima se taj doprinos ostvaruje prikazani su u sljedećoj tablici.

TABLICA 17: USKLAĐENOST STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE KLIS SA STRATEGIJOM REGIONALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE

Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske	Strategija razvoja općine Klis
Prioriteti Jadranske Hrvatske kao statističke regije:	
1. Održivo gospodarenje prirodnim i kulturnim vrijednostima u svrhu jačanja konkurentnosti regije:	
1.1 Razvoj selektivnih oblika turizma, diversifikacija usluga i proširenje turističke ponude te poboljšanje kvalitete postojećih i izgradnja novih smještajnih kapaciteta i pratećih sadržaja	Mjera 3.2: Razvoj novih turističkih sadržaja/proizvoda temeljenih na tradiciji Mjera 3.3: Izgradnja smještajnih kapaciteta
1.4 Valorizacija i revitalizacija kulturne i prirodne baštine	Mjera 3.1: Revitalizacija i turistička valorizacija tvrđave Klis

Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske	Strategija razvoja općine Klis
2. Razvoj regionalne infrastrukture	
2.1 Razvoj i unapređenje prometne infrastrukture i logistike te intermodalnog prometa za robu i putnike	Mjera 1.3: Poboljšati kvalitetu prometnica i prometnu povezanost
2.2 Razvoj i unapređenje javne infrastrukture	Mjera 4.1: Izgradnja društvene infrastrukture Mjera 5.1: Obnova infrastrukture za predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
2.6 Razvoj sustava javne vodoopskrbe i javne odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda i ostale komunalne infrastrukture	Mjera 1.1: Poboljšati sustav vodoopskrbe i odvodnje Mjera 1.2: Dovršiti izgradnju kanalizacijskog sustava
3. Jačanje konkurentnosti poslovnog sektora	
3.1 Razvoj gospodarstva kroz jačanje strukovnog i cjeloživotnog obrazovanja u skladu s potrebama poslovnog sektora	Mjera 3.4: Razvoj kompetencija za bavljenje turizmom Mjera 5.2: Provedba programa obrazovanja za bolju zapošljivost i uključenost
3.2 Poticanje poduzetništva i samozapošljavanja	Mjera 2.3: Promovirati samozapošljavanje u poljoprivredi i turizmu
3.3 Jačanje poslovne infrastrukture i poslovnih potpornih institucija	Mjera 2.1: Razviti poduzetničku infrastrukturu Mjera 2.2: Osigurati kontinuiranu i organiziranu potporu poduzetnicima
3.6 Povezivanje poslovnog, znanstveno-istraživačkog i/ili javnog sektora u svrhu transfera znanja, uvođenja novih tehnologija i komercijalizaciju inovacija i razvoj klastera	Mjera 2.1: Razviti poduzetničku infrastrukturu (Tehnološki park Vučevica)
4. Zaštita okoliša	Mjera 1.4: Razviti okolišnu infrastrukturu

Jednako tako, kod kreiranja Strategije razvoja općine Klis, u obzir su uzeti ciljevi, prioriteti i mjere *Razvojne strategije Splitsko – dalmatinske županije za razdoblje od 2011. do 2013. godine*. Korelacija između županijske i lokalne strategije te doprinos razvojnih prioriteta i mjera općine Klis sveukupnom županijskom razvoju prikazana je u sljedećoj tablici.

TABLICA 18: USKLAĐENOST STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE KLIS S RAZVOJNOM STRATEGIJOM SPLITSKO – DALMATINSKE ŽUPANIJE

Razvojna strategija Splitsko – dalmatinske županije	Strategija razvoja općine Klis
1. Konkurentno gospodarstvo	
1.1. Stvaranje konkurentnog gospodarstva temeljenog na znanju	Mjera 2.1: Razviti poduzetničku infrastrukturu (Tehnološki park Vučevica) Mjera 2.2: Osigurati kontinuiranu i organiziranu potporu poduzetnicima
1.2. Jačanje poduzetničke infrastrukture i privlačenje ulaganja	Mjera 2.1: Razviti poduzetničku infrastrukturu
1.3. Razvoj turizma	Mjera 2.3: Promovirati samozapošljavanje u poljoprivredi i turizmu Mjera 3.2: Razvoj novih turističkih sadržaja/proizvoda temeljenih na tradiciji Mjera 3.3: Izgradnja smještajnih kapaciteta Mjera 3.4: Razvoj kompetencija za bavljenje turizmom
1.4. Razvoj poljoprivrede, lovstva, ribarstva i marikulture	Mjera 2.3: Promovirati samozapošljavanje u poljoprivredi i turizmu
1.5. Razvoj ruralnog područja	Mjera 2.3: Promovirati samozapošljavanje u poljoprivredi i turizmu Mjera 3.2: Razvoj novih turističkih sadržaja/proizvoda temeljenih na tradiciji
2. Razvoj infrastrukture, zaštita prirode i okoliša	
2.1. Podizanje kvalitete prometne infrastrukture	Mjera 1.3: Poboljšati kvalitetu prometnica i prometnu povezanost
2.2. Podizanje kvalitete komunalne infrastrukture	Mjera 1.1: Poboljšati sustav vodoopskrbe i odvodnje Mjera 1.2: Dovršiti izgradnju kanalizacijskog sustava
2.3. Poboljšanje energetskog sustava, korištenje obnovljivih izvora energije i promicanje energetske učinkovitosti	Mjera 1.4: Razviti okolišnu infrastrukturu
2.4. Zaštita prirode i okoliša	Mjera 1.4: Razviti okolišnu infrastrukturu

Razvojna strategija Splitsko – dalmatinske županije	Strategija razvoja općine Klis
3. Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete života	
3.1. Razvoj ljudskih resursa i povećanje zapošljivosti	Mjera 3.4: Razvoj kompetencija za bavljenje turizmom
3.2. Jačanje kvalitete života i socijalne kohezije	Mjera 4.2: Razviti i provesti program socijalnog uključivanja stanovništva u ruralnom području Mjera 5.2: Provedba programa obrazovanja za bolju zapošljivost i uključenost
3.3. Razvoj sustava odgoja i obrazovanja	Mjera 5.1: Obnova infrastrukture za predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje
3.5. Razvoj kulturnih sadržaja te očuvanje i održivo korištenje kulturne baštine	Mjera 3.1: Revitalizacija i turistička valorizacija tvrđave Klis Mjera 4.1: Izgradnja društvene infrastrukture

10 Izvještavanje i praćenje

10.1 Praćenje

Društveni i gospodarski razvoj na lokalnoj razini u snažnoj je korelaciji s politikama regionalnog razvoja s obzirom da su sve strateške mjere u osnovi usmjerene prema stvaranju sinergijskog učinka na višoj upravnoj razini, odnosno ostvarivanju nacionalnih interesa. Stoga je od velike važnosti identificirati i povezati lokalne i regionalne razvojne potrebe s prioritetima razvoja središnje razine. Zakon o regionalnom razvoju prepoznao je važnost ovog sinergijskog učinka koji na pozitivan način doprinosi indeksu razvijenosti svake jedinice lokalne samouprave. U tom smislu svaka jedinica regionalne samouprave surađuje s jedinicama lokalne samouprave sa svojeg područja kako bi se postigla optimalna usklađenost strateških razvojnih planova i olakšalo provođenje razvojnih projekata na tom području. U cilju unapređenja društveno-gospodarske situacije na lokalnoj i regionalnoj razini, Zakonom je zajamčena suradnja između provoditelja politika na svim razinama, kao i suradnja sa svim strateškim partnerima koji aktivno sudjeluju na provođenju razvojnih projekata (gospodarski subjekti, znanstvene zajednice, socijalni partneri, organizacije civilnoga društva).

Praćenje je sustavno promatranje i dokumentiranje provedbe plana, mjera ili projekata. U slučaju provedbe Strategije razvoja općine Klis, praćenje je usmjereno na realizaciju fizičke provedbe zadanih mjera koje su planirane u vremenskom razdoblju 2014.-2020. Osnovni cilj praćenja je mogućnost uvida u stvarno stanje provedbe mjera, odnosno odgovara li trenutno stanje provedbe planiranom provedbenom okviru te hoće li prethodno postavljen skup ciljeva biti ispunjen u smislu očekivanih rezultata prema utvrđenom terminskom planu. Praćenje služi i kao korektivni alat koji osigurava da svaka mjera ostvari planirane rezultate i svrhu do kraja provedbe. Osim izravnog uvida u napredak provedbe, praćenjem provjeravamo i način korištenja sredstava potrebnih za realizaciju projekata (financijska sredstva i drugi tehnički uvjeti) čime smanjujemo mogućnost nastanka neočekivanih i nepovoljnih situacija te na pozitivan način doprinosimo uspješnosti provedbe Strategije. Praćenje provedbe ne ovisi samo o dokumentiranju rezultata koje bilježe kvantificirani pokazatelji vezani za određenu mjeru ili projekt. U tom smislu praćenje korespondira i sa ostalim pokazateljima koji nisu izravno povezani sa konkretnim koracima u provođenju, a odnosi se na korištenje podataka dostupnih u okviru šireg konteksta poput vanjskih službenih izvješća (npr. praćenje regionalnog razvoja), izvješća u medijima te ostalih relevantnih statističkih izvješća.

Učinkovitost praćenja vidljiva je i na funkcionalnoj razini s obzirom na dobivene podatke jer kriteriji prema kojem se oni prikupljaju stvaraju polazište za kasniju evaluaciju cjelokupnog strateškog učinka. Osim za praćenje ostvarenja provedenih aktivnosti, ovako dobiveni podaci koriste se i prilikom ocjenjivanja imaju li provedene aktivnosti učinak na ostvarivanje postavljenih ciljeva. Takav sustav, osim definiranih pokazatelja postignuća, mora uključivati i sadržajno jasne opise aktivnosti, terminske planove te utvrđene nositelje pojedinih mjera, kao i njihove odgovornosti.

Odgovornost za praćenje provedbe Strategije razvoja općine Klis u potpunosti je na Poduzetničkom inkubatoru Klis, a specifični zadaci koje zaposlenici inkubatora moraju provesti u okviru svojih zaduženja su:

- revizija pokazatelja provedbe Strategije u skladu s realnom provedbom mjera,

- prikupljanje, obrada i analiza podataka o provedbi mjera/projekata, kako onih koje provodi Općina, tako i onih koje će provoditi ostali dionici, uključujući županijske institucije i organizacije, a imaju utjecaj na područje općine,
- izvještavanje načelnika i općinskog Vijeća o provedbi strategije na godišnjoj razini,
- informiranje o provedbi Strategije za lokalno stanovništvo,
- razvoj i revizija godišnjeg Akcijskog plana za provedbu strategije.

Podaci o cjelokupnoj provedbi Strategije sastavni su dio Godišnjeg izvješća o radu Općine Klis koje se podnosi i usvaja na sastanku općinskog Vijeća.

Alat za praćenje napretka provedbe Strategije je Plan praćenja i evaluacije koji sadrži sve relevantne podatke potrebne za učinkoviti nadzor nad provedbom aktivnosti / projekata i osiguranje ostvarenja strateških prioriteta i ciljeva.

Kako bi se osiguralo kvalitetno praćenje provedbe potrebno je uspostaviti skup mjerljivih pokazatelja postignuća koji nedvosmisleno prikazuju u kojem obimu Strategija ostvaruje rezultate na strateškoj i operativnoj razini. Sustav pokazatelja postignuća, ovisno o razini praćenja, sastoji od: (i) pokazatelja izravnog pozitivnog učinka na ciljne skupine, (ii) pokazatelja dugoročnog utjecaja na razvoj Općine i (iii) pokazatelja dugoročnog učinka na ciljeve razvojne politike (svrha Strategije). Na razini ove Strategije uspostavljen je kvantificiran sustav praćenja ostvarivanja prioriteta kojim se mjeri dugoročni utjecaj na društveno-gospodarski razvitak Općine.

Za svaki od navedenih prioriteta, definirani su kvantificirani pokazatelji koji će služiti kao ciljane vrijednosti koje se u sklopu prioriteta trebaju postići do 2020. godine, kao rezultat provedbe planiranih mjera. Ti pokazatelji predstavljaju temelj za praćenje i kasniju evaluaciju uspješnosti provedbe Strategije.

TABLICA 19: POKAZATELJI POSTIGNUĆA PRIORITETA STRATEGIJE

Prioritet	Pokazatelj
1. Izgraditi i poboljšati postojeću komunalnu i okolišnu infrastrukturu uz promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	<ul style="list-style-type: none"> – 90% stanovništva priključeno na vodovodnu mrežu do 2020. – Pokrivenost općine kanalizacijskim sustavom 70% do 2017. godine. – Sanirano 90% ilegalnih deponija na području općine do 2020. godine
2. Potaknuti razvoj gospodarstva i novih radnih mjesta	<ul style="list-style-type: none"> – 20% više novoosnovanih poduzeća godišnje počevši od 2016. – Stopa opstanka novoosnovanih poduzeća – Broj zaposlenih porastao za 30% do 2020.

Prioritet	Pokazatelj
3. Razviti ponudu ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima i kulturnoj baštini	<ul style="list-style-type: none"> – Broj posjetilaca tvrđave Klis porastao za 50% do 2018. – Broj noćenja porastao za 20% do 2017. – Porast prihoda od turizma za 30% do 2017.
4. Osigurati društvene sadržaje i infrastrukturu za bolju kvalitetu života stanovnika Općine Klis	<ul style="list-style-type: none"> – Broj novih kulturnih događanja u općini – Društvena i obrazovna infrastruktura funkcionalna i zadovoljava sve potrebe stanovnika
5. Poboljšati kvalitetu obrazovanja te omogućiti stjecanje znanja i vještina kroz čitav život	<ul style="list-style-type: none"> – 40% stanovnika općine iznad 40 godina sudjeluje u programima obrazovanja odraslih

Osim pokazatelja utjecaja odnosno rezultata Strategije definirat će se i pokazatelji neposrednih ishoda za svaku pojedinu godinu, a podaci će biti dostupni u Akcijskom planu za provedbu Strategije.

10.2 Evaluacija

Evaluacija provedbe razvojne Strategije od iznimnog je značenja u kontekstu propisa koji uređuju regionalni razvoj Republike Hrvatske. S obzirom na visoku uzajamnu povezanost lokalne samouprave i regionalnih operativnih struktura, svaki pozitivno ocijenjen ishod provedene strateške mjere izravno doprinosi društveno-gospodarskom razvoju cijele regije. Vrednovanje (evaluacija), u tom kontekstu, predstavlja važan proceduralni korak na temelju čije ocjene možemo stvoriti niz korektivnih mjera potrebnih za modifikaciju planiranih aktivnosti s namjerom poboljšanja koherentnosti i učinkovitosti strateškog plana.

Za razliku od praćenja, evaluacija ocjenjuje sveukupnu učinkovitost postignutih rezultata, ali omogućuje i jasan analitički uvid u širi kontekstualni okvir s obzirom na problemsku orijentiranost, usklađenost s razvojnim dokumentima (drugi strateški dokumenti i planovi), opravdanost troškova te iskoristivost dobivenih rezultata s obzirom na ciljne skupine. Dobro uspostavljen sustav praćenja i evaluacije stvorit će preduvjete za: (i) učinkovitije upravljanje provedbom Strategije, (ii) realizaciju rezultata u zadanom terminskom planu, (iii) identifikaciju uzroka za uspjeh (neuspjeh) pojedine aktivnosti, (iv) stvaranje poslovnog kredibiliteta potrebnog za daljnje jačanje financijskog okvira i (v) prezentaciju ostvarenih rezultata kao primjer dobre prakse u okviru regije.

Osobita vrijednost evaluacije leži u ocjenjivanju postignutog učinka nastalog kao posljedica provođenja strateških mjera. U tom smislu evaluacija može poslužiti kao važan alat prilikom donošenja odluka o nastavku provođenja planiranih aktivnosti ili o potrebi za eventualnom modifikacijom kako bi se izvršio pozitivan utjecaj na kvalitetu konačnog ishoda provedbe. Postupkom evaluacije, osim ocjene o učinkovitosti, možemo također procijeniti i situaciju koja bi nastupila ukoliko bi došlo do djelomične nemogućnosti provedbe Strategije. U takvim slučajevima, evaluacija

može doprinijeti prilikom iznalaženja odgovarajućih kompenzacionih aktivnosti koje se zatim mogu uklopiti u modificirane provedbene mjere.

Načelno, svaki proces vrednovanja mora zadovoljavati standardizirani sustav kvalitete koji se temelji na sljedećim kriterijima: (i) Relevantnost – ocjenjuje primjerenost ciljeva Strategije u odnosu na korisnike i ciljne skupine, (ii) Djelotvornost – ocjenjuje odnos uloženi sredstava s obzirom na dobivenu vrijednost u vidu postignutih rezultata, (iii) Učinkovitost – utvrđuje do koje su mjere ostvareni zadani prioriteti, (iv) Utjecaj – ocjenjuje utjecaj na ciljnu skupinu ali i šire regionalno okruženje, (v) Održivost – ocjenjuje potencijal dugoročnog utjecaja na predmetno područje kao i kapacitiranost provoditelja za nastavak provedbe.

Evaluciju provodi Poduzetnički inkubator Klis u suradnji sa vanjskim stručnjacima. S obzirom na veliku važnost ovog strateškog dokumenta za razvoj Općine Klis, provest će se unutarnja i vanjska evaluacija kako bi se dobila objektivna slika o uspjehu njegove provedbe. Unutarnja se evaluacija provodi nakon završetka svake mjere ocjenjujući tako uspješnost provedbe na operativnoj razini Strategije.

Rezultati unutarnje evaluacije dostavit će se svim uključenim dionicima (strateški partneri, ciljne skupine i sl.) te putem odgovarajućeg konzultativnog procesa prikupiti njihove stavove o uspjehu provedbe kao i prijedloge za dodatna unaprjeđenja prilikom provođenja budućih aktivnosti. Usporedbom stavova vanjskih dionika i rezultata unutarnjeg evaluacijskog tima stvorit će se objektivnija slika o učinku provedbe strateških ciljeva te samom evaluacijskom postupku.

Vanjsku evaluaciju provodi vanjski stručnjak sa zadatkom izrade neovisne procjene o doprinosu postignutih rezultata na strateške prioritete kao i sveukupne održivosti i utjecaja Strategije na predmetno područje. Na kraju dvostrukog evaluacijskog postupka izraditi će se konačno izvješće koje će se predati uredu načelnika, a isto će biti dostupno i za javnost.

Prilikom provedbe evaluacijskog postupka preporuča se koristiti sljedeće metode: (i) analiza podataka dobivenih praćenjem provedbe (interna izvješća, pokazatelji postignuća, financijski podaci), (ii) analiza službenih podataka i vanjskih izvješća o provedbi projekata (iii) analiza organizacijske strukture, (iv) konzultacije s dionicima i ciljnim skupinama / korisnicima.

11 Prilozi

PRILOG 1: PRIKAZ PROCESA KONZULTACIJA S DIONICIMA OKO REVIZIJE STRATEGIJA

Datum	Aktivnost
Rujan i listopad 2013. godine	Održana dva početna sastanka: rasprava o metodologiji rada i budućim zadacima
31. listopad 2013. godine	Prezentacija metodologije izrade Strategije široj skupini dionika, izrada SWOT analize
20. prosinac 2013. godine	Izrada SWOT analize
21. siječanj 2014. godine	Izrada prioriteta, ciljeva i mjera
22. siječanj 2014. godine	Izrada prioriteta, ciljeva i mjera; razvoj provedbene strukture
24. veljača 2014. godine	Izrada pokazatelja i Akcijskog plana
17. travanj 2014. godine	Izrada pokazatelja i Akcijskog plana; rasprava o nacrtu Strategije
21. travanj 2014. godine	Izrađen konačan nacrt Strategije i usvojen od strane Radne skupine
	Objava konačnog nacrtu Strategije na web stranicama Općine Klis www.klis.hr i poziv na komentare javnosti
	Konačna verzija Strategije usvojena od strane Općinskog vijeća

PRILOG 2: BAZA PROJEKATA

PRIORITET 1 - Izgraditi i poboljšati postojeću komunalnu i okolišnu infrastrukturu uz promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
1.1. Poboljšati sustav vodoopskrbe i odvodnje	Vodoopskrba visoke zone naselja Klis	Glavni projekt	4.000.000,00 kn	Općina
	Vodoopskrba naselja Vučevica	Lokacijska dozvola	4.000.000,00 kn	Općina
	Vodovod Bašiči	Projektna ideja	1.000.000,00 kn	Općina
1.2. Dovršiti izgradnju kanalizacionog sustava	Odvodnja Belimovača-Megdan	Potvrda glavnog projekta, studije i elaborat	1.500.000,00 kn	Općina
	Odvodnja Megdan-tunel	Potvrda glavnog projekta	1.000.000,00 kn	Općina
	Izgradnja sekundarne kanalizacije općine Klis	Idejno rješenje	30.000.000,00 kn	Hrvatske vode
	Odvodnja naselja Greben	Idejno rješenje	3.000.000,00 kn	Općina
1.3. Poboljšati kvalitetu prometnica i prometnu povezanost	Cesta Megdan-Belimovača	Idejni projekt	2.000.000,00 kn	Općina/ŽC
	Izgradnja ceste Mezanovci	Potvrda glavnog projekta	500.000,00 kn	Općina
	Sanacija nerazvrstanih cesta	Projektna ideja/e	10.000.000,00 kn	Općina
	Izgradnja pravca Kosa-Ozrna-Varoš	Projektna ideja	Potrebno definirati	Općina

PRIORITET 1 - Izgraditi i poboljšati postojeću komunalnu i okolišnu infrastrukturu uz promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
	Proširenje i povećanje kapaciteta lokalne ceste Klis Kosa kroz Majdan	Projektna ideja	Potrebno definirati	Općina
1.4. Razviti okolišnu infrastrukturu	Sanacija ilegalnih deponija	Plan gospodarenja otpadom	500.000,00 kn	Općina
	Razvoj deponija inertnog otpada	Projektna ideja	1.000.000,00 kn	Općina
	Uređenje obale rijeke Jadro	Projektna ideja	2.500.000,00 kn	Općina
	Zaštita izvorišta rijeke Jadro	Projektna ideja	2.500.000,00 kn	Općina
UKUPNO			63.500.000,00 kn	

Prioritet 2 - Potaknuti razvoj gospodarstva i novih radnih mjesta				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
2.1. Razviti poduzetničku infrastrukturu	Tehnološki park Vučevica	Glavni projekt temeljne infrastrukture, idejno rješenje (tehnološki park)	25.000.000,00 kn	Splitsko-dalmatinska županija
	Poslovna zona Kurtovići-sjever	Idejno rješenje	10.000.000,00 kn	Općina
2.2. Osigurati kontinuiranu i organiziranu potporu poduzetnicima	Poduzetnički inkubator Klis- faza II.	Dokumentacija ishođena	1.500.000,00 kn	Poduzetnički Inkubator Klis

Prioritet 2 - Potaknuti razvoj gospodarstva i novih radnih mjesta				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
2.3. Promovirati samozapošljavanje u poljoprivredi i turizmu	Razvoj agroturizma u kliškom polju i uređenje pješačkih, biciklističkih staza i potoka	Projektna ideja	7.500.000,00 kn	Poduzetnički Inkubator Klis
	Samozapošljavanje u poljoprivredi i turizmu	Projektna ideja	1.500.000,00 kn	Poduzetnički Inkubator Klis
UKUPNO			50.500.000,00 kn	

Prioritet 3 - Razviti ponudu ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima, kulturnoj i prirodnoj baštini				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
3.1. Revitalizacija i turistička valorizacija tvrđave Klis	Multimedijalni centar Klis	Projekt rasvjete, idejno rješenje	3.000.000,00 kn	TZ
	Obnova, sanacija i turistička valorizacija Kliške tvrđave	Projektna ideja	35.000.000,00 kn	TZ
3.2. Razvoj novih turističkih sadržaja/proizvoda	Revitalizacija i povezivanje sakralne baštine (crkva UBDM, Sv. Ante, Sv. Vid, Sv. Ivan, Sv. Jure, Sv. Kata, šuplja crkva, Klapavice, Tri kralja) , Badžana, Ilirska gradina, Rimska cesta, izletišta na izvoru rijeke Jadro	Snimak postojećeg stanja	7.500.000,00 kn	TZ

Prioritet 3 - Razviti ponudu ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima, kulturnoj i prirodnoj baštini				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
	Revitalizacija turističkih potencijala zagorskog dijela općine Klis (tradicionalna arhitektura - bunari u kliškom polju, Tartagliina kula, suhozidi, jama (špilja)	Projektna ideja	7.500.000,00 kn	TZ
	Razviti ponudu sportskog turizma	Projektna ideja	Potrebno definirati	Općina
	Uskočka oružarnica	Projektna ideja	1.125.000,00 kn	TZ
3.3 Izgradnja smještajnih kapaciteta	Izgradnja hotela u Klisu	Projektna ideja	30.000.000,00 kn	TZ
	Izgradnja kampova različite namjene	Projektna ideja	Potrebno definirati	TZ
	Izgradnja planinarskom doma/skloništa na Markezinoj gredi	Projektna ideja	1.000.000,00 kn	TZ
3.4. Razvoj kompetencija za bavljenje turizmom				TZ
UKUPNO			85.125.000,00 kn	

Prioritet 4 - Osigurati kvalitetnije sadržaje i društvenu infrastrukturu za lokalno stanovništvo				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
Mjera 4.1 Izgradnja društvene	Uređenje i novi vizualni identitet centra Klisa	Projektna ideja	2.000.000,00 kn	Općina

Prioritet 4 - Osigurati kvalitetnije sadržaje i društvenu infrastrukturu za lokalno stanovništvo				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
infrastrukture	Razvoj sadržaja i uređenje domova kulture	Projektna ideja	900.000,00 kn	Poduzetnički inkubator
	Revitalizacija zapuštene obrazovne infrastrukture	Projektna ideja	2.000.000,00 kn	Općina
	Izgradnja nogostupa u Prugovu	Projektna ideja	2.000.000,00 kn	Općina
	Izgradnja autobusnih stanica na području općine Klis	Projektna ideja	1.000.000,00 kn	Općina
	Izgradnja vatrogasnog poligona Vučevica	Projektna ideja	1.000.000,00 kn	Općina
	Proširenje groblja	Projektna ideja	800.000,00 kn	Općina
	Izgradnja čitaonice i knjižnice	Projektna ideja	1.500.000,00 kn	Općina
Mjera 4.2. Razviti i provesti program socijalnog uključivanja stanovništva u ruralnom području	Mobilni timovi	Projektna ideja	1.500.000,00 kn	Poduzetnički inkubator
	Program pružanja socijalnih usluga	Projektna ideja	7.600.000,00 kn	Poduzetnički inkubator
UKUPNO			20.300.000,00 kn	

Prioritet 5. Poboljšati kvalitetu obrazovanja te omogućiti stjecanje znanja i vještina kroz čitav život				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj

Prioritet 5. Poboljšati kvalitetu obrazovanja te omogućiti stjecanje znanja i vještina kroz čitav život				
MJERA	PROJEKT	Status dokumentacije	Procjena investicije	Nositelj
Mjera 5.1 Obnova infrastrukture za predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje	Izgradnja novog vrtića	Projektna ideja	2.200.000,00 kn	Općina/OŠ Klis
	Sanacija PŠ Prugovo (krov i fasada)	Projektna ideja	800.000,00 kn	Općina/OŠ Klis
	Uređenje školskih dvorišta	Projektna ideja	600.000,00 kn	Općina/OŠ Klis
5.2 Provedba programa obrazovanja za bolju zapošljivost i uključenost	Programi vannastavnih aktivnosti za djecu i mlade	Projektna ideja	200.000,00 kn	Poduzetnički inkubator
	Programi obrazovanja za nezaposlene i neaktivne	Projektna ideja	300.000,00 kn	Poduzetnički inkubator
UKUPNO			4.100.000,00 kn	

PRILOG 3: AKCIJSKI PLAN ZA PROVEDBU STRATEGIJE

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015			
PRIORITET 1 - Izgraditi i poboljšati postojeću komunalnu i okolišnu infrastrukturu uz promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	1.1. Poboljšati sustav vodoopskrbe i odvodnje	Vodoopskrba visoke zone naselja Klis	Glavni projekt	Rješavanje imovinsko - pravnih odnosa					4.000.000,00 kn	Nositelj: Vodovod i kanalizacija d.o.o. Partneri: Općina Klis, Županija Splitsko-dalmatinska Eko-kaštelanski zaljev	Rješeni imovinsko - pravni odnosi
				Ishodovanje potvrde glavnog projekta, izrada izvedbenog projekta							Ishodovana potvrda glavnog projekta
				Investicijska studija/ poslovni plan/ studija izvodljivosti							Izrađena potrebna natječajna dokumentacija
				Izrada i priprema ostale natječajne dokumentacije za Program ruralnog razvoja							Projekt prijavljen za sufinanciranje
				Prijava za bespovratna sredstva							Planirani broj postavljenih precrpnih stanica
				Provedba projekta							Planirani broj kilometara izgrađene vodoopskrbne mreže
	1.2. Dovršiti izgradnju kanalizacijskog sustava	Odvodnja Belimovača-Megdan	Potvrda glavnog projekta, studije i elaborat	Izrada i priprema ostale natječajne dokumentacije za Program ruralnog razvoja					1.500.000,00 kn	Nositelj: Vodovod i kanalizacija d.o.o. Partneri: Općina Klis, Županija Splitsko-dalmatinska poduzetnički inkubator Eko-	Izrađena potrebna natječajna dokumentacija, projekt prijavljen za sufinanciranje
				Prijava za bespovratna sredstva							Izgrađen sustav lokalne fekalne odvodnje - broj kilometara izgrađene kanalizacijske mreže

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine	
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015				
				Provedba projekta					1.000.000,00 kn	kaštelanski zaljev	Broj stanovnika i gospodarskih djelatnosti priključenih na sustav lokalne odvodnje	
				Investicijska studija/ poslovni plan/ studija izvodljivosti							Nositelj: Vodovod i kanalizacija d.o.o. Partneri: Općina Klis, Županija Splitsko-dalmatinska poduzetnički inkubator Eko-kaštelanski zaljev	Izrađena potrebna natječajna dokumentacija
				Izrada i priprema ostale natječajne dokumentacije za Program ruralnog razvoja								Projekt prijavljen za sufinanciranje
				Prijava za bespovratna sredstva								Izgrađen sustav lokalne fekalne odvodnje - broj kilometara izgrađene kanalizacijske mreže
	Provedba projekta					Broj stanovnika i gospodarskih djelatnosti priključenih na sustav lokalne odvodnje						
	1.3. Poboljšati kvalitetu prometnica i prometnu povezanost	Cesta Megdan-Belimovača	Idejni projekt		Noveliranje idejnog projekta i ishodovanje lokacijske dozvole				2.000.000,00 kn	Nositelj: Županijska uprava za ceste Partneri: Općina Klis, Županija Splitsko-		
					Rješavanje imovinsko - pravnih odnosa i izrada glavnog projekta							Ishodovana potvrda glavnog projekta

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015			
				Ishodovanje potvrde glavnog projekta, izrada izvedbenog projekta						dalmatinska	Izrađena potrebna natječajna dokumentacija
				Investicijska studija/ poslovni plan/ studija izvodljivosti							Projekt prijavljen za sufinanciranje
				Izrada i priprema ostale natječajne dokumentacije za Program ruralnog razvoja							
				Prijava za bespovratna sredstva							
		Izgradnja ceste Mezanovci	Potvrda glavnog projekta	Investicijska studija/ poslovni plan/ studija izvodljivosti					500.000,00 kn	Općina Klis	Izrađena potrebna natječajna dokumentacija
				Izrada i priprema ostale natječajne dokumentacije za Program ruralnog razvoja							Projekt prijavljen za sufinanciranje
				Prijava za bespovratna sredstva							Broj kilometara izgrađene ceste
				Provedba projekta							

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015			
Prioritet 2 - Potaknuti razvoj gospodarstva i novih radnih mjesta	2.1. Razviti poduzetničku infrastrukturu	Tehnološki park Vučevica	Glavni projekt temeljne infrastrukture, idejno rješenje (tehnološki park)	Izrada idejnog rješenja (tehnološki park)					25.000.000,00 kn	Nositelj: Općina Klis Partneri: Županija Splitsko-dalmatinska Sveučilište u Splitu	Potvrda glavnog projekta za infrastrukturu Potvrda glavnog projekta za tehnološki park Izrađena potrebna natječajna dokumentacija
				Ishodovanje lokacijske dozvole (tehnološki park)							
				Izrada glavnog projekta (tehnološki park)							
				Ishodovanje potvrde glavnog projekta za temeljnu infrastrukturu, izrada izvedbenog projekta							
				Ishodovanje potvrde glavnog projekta za tehnološki park, izrada izvedbenog projekta							
				Izrada studije izvodljivosti za cjelokupni projekt							
				Priprema ostale natječajne dokumentacije cjelokupni projekt							
	2.2. Osigurati kontinuiranu i organiziranu potporu poduzetnicima	Poduzetnički inkubator Klis- faza II.	Dokumentacija ishođena	Izrada i priprema natječajne dokumentacije za bespovratna sredstva					1.500.000,00 kn	Nositelj: Poduzetnički inkubator Klis Partner: Općina Klis	Ostvareno minimalno 5 kontakata s potencijalnim investitorima Minimalno 4 savjetnika Inkubatora osposobljeno za pružanje podrške i savjetodavnih usluga
				Prijava za bespovratna sredstva (Poduzetnički impuls, EFRR)							

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015			
				Provedba projekta							Minimalno 6 stanovnika u inkubatoru + dodatnih 20 poduzetnika koji su sudjelovali u edukaciji

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015			
Prioritet 3 - Razviti ponudu ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima, kulturnoj i prirodnoj baštini	3.1. Revitalizacija i turistička valorizacija tvrđave Klis	Obnova, sanacija i turistička valorizacija Kliške tvrđave	Projektna ideja	Izrada idejnog projekta i ishodovanje lokacijske dozvole					35.000.000,00 kn	Nositelj: Općina Klis Partneri: Županija Splitsko-dalmatinska	Potvrda glavnog projekta za obnovu i sanaciju
				Izrada glavnog projekta							Pripremljena studija izvodljivosti za investiciju
				Ishodovanje potvrde glavnog projekta, izrada izvedbenog projekta							Pripremljena natječajna dokumentacija za bespovratna sredstva
				Izrada studije izvodljivosti							
				Izrada i priprema ostale natječajne dokumentacije za bespovratna sredstva							
	3.2. Razvoj novih turističkih sadržaja/ proizvoda	Revitalizacija i povezivanje sakralne baštine (crkva UBDM, Sv. Ante, Sv. Vid, Sv. Ivan, Sv. Jure, Sv. Kata, šuplja crkva, Klapavice, Tri kralja), Badžana, Ilirska	Snimak postojećeg stanja	Izrada idejnog projekta sanacije i uređenja okoliša te ishodovanje lokacijske dozvole					7.500.000,00 kn	Nositelj: Općina Klis partneri: Županija Splitsko-dalmatinska privatni sektor, Konzervatorski odjel, župa Klis	Potvrda glavnog projekta za sanaciju i uređenje okoliša
				Izrada glavnog projekta sanacije i uređenja okoliša							Pripremljena studija izvodljivosti za investiciju
				Ishodovanje potvrde glavnog projekta, izrada izvedbenog projekta							Pripremljena natječajna dokumentacija za bespovratna sredstva
			Izrada studije izvodljivosti								

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015			
		gradina, Rimska cesta, izletište na izvoru rijeke Jadro		Izrada i priprema ostale natječajne dokumentacije za bespovratna sredstva					1.125.000,00 kn	Nositelj: Povijesna postrojba Kliški uskoci Partneri: Ministarstvo kulture - Konzervatorski odjel, Općina Klis, umjetnička akademija	
		Uskočka oružarnica	Projektna ideja	Izrada idejnog koncepta postave							Izrađen idejni koncept postave
				Izrada i priprema natječajne dokumentacije za bespovratna sredstva							Izrađena potrebna natječajna dokumentacija
				Prijava za bespovratna sredstva							Projekt prijavljen za sufinanciranje
				Provedba projekta							Projekt počeo s provedbom

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015			
Prioritet 4 - Osigurati kvalitetnije sadržaje i društvenu infrastrukturu za lokalno stanovništvo	Mjera 4.2. Razviti i provesti program socijalnog uključivanja stanovništva u ruralnom području	Mobilni timovi	Projektna ideja	Izrada projektne prijave za bespovratna sredstva					1.500.000,00 kn	Nositelj: Općina Klis Partneri: LAG, Crveni križ Solin	Izrađena projektna prijava i projekt prijavljen na sufinanciranje
				Prijava na natječaj za bespovratna sredstva (ESF)							Projekt počeo s provedbom
				Provedba projekta							
		Program pružanja socijalnih usluga	Projektna ideja	Izrada projektne prijave za bespovratna sredstva					7.600.000,00 kn	Nositelj: Općina Klis Partneri: Centar za socijalnu skrb Solin, udruge	Izrađena projektna prijava i projekt prijavljen na sufinanciranje
				Prijava na natječaj za bespovratna sredstva (ESF)							Projekt počeo s provedbom
				Provedba projekta							

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine	
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015				
Prioritet 5. Poboljšati kvalitetu obrazovanja te omogućiti stjecanje znanja i vještina kroz čitav život	Mjera 5.1 Obnova infrastrukture za predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje	Sanacija PŠ Prugovo (krov i fasada)	Projektna ideja	Izrada idejnog projekta i ishodovanje lokacijske dozvole					800.000,00 kn	Općina Klis, OŠ Petra Kružića Klis	Potvrda glavnog projekta	
				Izrada glavnog projekta								
				Ishodovanje potvrde glavnog projekta, izrada izvedbenog projekta								Natječajna dokumentacija za bespovratna sredstva spremna
				Izrada studije izvodljivosti								
				Izrada natječajne dokumentacije za prijavu za bespovratna sredstva (MZOS; ESF)								
		Uređenje školskih dvorišta	Projektna ideja	Izrada potrebne projektne dokumentacije					600.000,00 kn	Općina Klis, OŠ Petra Kružića Klis	Projektna dokumentacija i natječajna dokumentacija za bespovratna sredstva spremne	
				Izrada studije izvodljivosti								
				Prijava na natječaj za bespovratna sredstva (MZOS; ESF)							Projekt prijavljen za sufinanciranje	

Prioritet	Mjera	Projekt	Postojeća dokumentacija	Aktivnosti u 2014. i 2015. godini	Vremenski plan provedbe				Troškovi	Odgovorna organizacija	Pokazatelji ishoda do kraja 2015. godine
					1-6 2014	7-12 2014	1-6 2015	7-12 2015			
	5.2 Provedba programa obrazovanja za bolju zapošljivost i uključenost	Programi vannastavnih aktivnosti za djecu i mlade	Projektna ideja	Izrada projektne prijave za bespovratna sredstva					200.000,00 kn	Općina Klis, Poduzetničk i inkubator Klis	Izrađena projektna prijava i projekt prijavljen na sufinanciranje
				Prijava na natječaj za bespovratna sredstva				Projekt počeo s provedbom			
				Provedba projekta							

Do kraja 2015. godine, u svrhu ostvarivanja dugoročnih ciljeva, prioriteta i mjera ove Strategije, status prioriteta projekata bit će sljedeći:

- Pri kraju provedbe:
 - Poduzetnički inkubator Klis- faza II
- U provedbi:
 - Vodoopskrba visoke zone naselja Klis
 - Odvodnja Belimovača-Megdan
 - Odvodnja Megdan-tunel
 - Izgradnja ceste Mezanovci
 - Uskočka oružarnica
 - Mobilni timovi
 - Program pružanja socijalnih usluga
 - Programi vannastavnih aktivnosti za djecu i mlade
- Prijavljeni na natječaj za bespovratna sredstva:
 - Cesta Megdan-Belimovača
 - Uređenje školskih dvorišta
- Pripremljeni za prijavu na natječaj za bespovratna sredstva:
 - Tehnološki park Vučevica
 - Obnova, sanacija i turistička valorizacija Kliške tvrđave
 - Revitalizacija i povezivanje sakralne baštine (crkva UBDM, Sv. Ante, Sv. Vid, Sv. Ivan, Sv. Jure, Sv. Kata, šuplja crkva, Klapavice, Tri kralja) , Badžana, Ilirska gradina, Rimska cesta, izletišta na izvoru rijeke Jadro
 - Sanacija PŠ Prugovo (krov i fasada).